

**VILNIAUS UNIVERSITETO
VERSLO MOKYKLA**

VERSLO FINANSŲ PROGRAMA

Agnė Bartkutė

Kotryna Lučunaitė

Gabrielė Paulauskaitė

BAKALAURO BAIGIAMASIS DARBAS

<i>COVID-19 PANDEMIJOS POVEIKIS VARTOJIMO PASKOLŲ RINKAI</i>	<i>IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE CONSUMER CREDIT MARKET</i>
---	---

Agnė Bartkutė _____
(parašas)

Kotryna Lučunaitė _____
(parašas)

Gabrielė Paulauskaitė _____
(parašas)

Darbo vadovas _____
(parašas)

Partn. Doc. Petras Dubinskas
Darbo vadovo vardas, pavardė, mokslinis laipsnis

Vilnius, 2021 m.

SANTRAUKA

VILNIAUS UNIVERSITETO VERSLO MOKYKLA

VERSLO FINANSŲ STUDIJŲ PROGRAMA

Agnė Bartkutė

Kotryna Lučunaitė

Gabrielė Paulauskaitė

COVID-19 PANDEMIJOS POVEIKIS VARTOJIMO PASKOLŲ RINKAI

Darbo vadovas (-ė) Partn. Doc. Petras Dubinskas

Darbas parengtas – 2021 m. Vilniuje

Darbo apimtis – 51 puslapis.

Lentelių skaičius darbe – 3 vnt.

Paveikslų skaičius darbe – 8 vnt.

Literatūros ir šaltinių skaičius – 36 vnt.

Trumpas darbo apibūdinimas: darbe pristatoma teorinė medžiaga apie paskolas, įvardijama jų esmė, supažindinama su vartojimo paskolų savitumais. Toliau analizuojama ir norima įvertinti COVID-19 pandemijos įtaką vartojimo paskolų rinkai – aptariamas vartojimo paskolų portfelis Lietuvoje prieš pandemiją ir jos metu, tiriami gyventojų skolinimosi įpročiai. Vėliau siekiama išsiaiškinti, kaip pandemija veikė paskolų normą ir BVP šalyje bei kokią įtaką tai galėjo padaryti rinkos aktyvumui. Remiantis atliktu tyrimu, teorine medžiaga bei analizuojamais duomenimis išskiriamos baigiamojo darbo išvados.

Darbo problema, tikslas ir uždaviniai: įvertinti COVID-19 pandemijos poveikį vartojimo paskolų rinkai; išsiaiškinti, kaip šis virusas veikė vartojimo paskolų palūkanų normą ir BVP šalyje. Uždaviniai: išanalizuoti teorinę medžiagą apie vartojimo paskolas, išsiaiškinti, kaip pandemijos gali paveikti ekonomiką, aprašyti Lietuvos ekonomiką pandemijos metu, atlikti tyrimą apie vartojimo paskolų rinkos skolinimosi ir taupymo įpročių kaitą ir įvertinti gautus rezultatus.

Darbe taikyti tyrimo metodai: šaltinių pasirinkta tema nagrinėjimas, kokybinis rinkos tyrimas ir sudaryto klausimyno atsakymų rinkimas, gautų rezultatų analizė bei interpretavimas, išvadų darymas.

Atlikti tyrimai ir gauti rezultatai: išanalizuota Lietuvos ekonomika pandemijos metu ir atliktas kokybinis tyrimas, kurio metu buvo surinkti 378 klausimyną užpildžiusių respondentų atsakymai. Išnagrinėjus tyrimo rezultatus, padarytos išvados, jog COVID-19 pandemija

sumažino vartojimo paskolų rinkos aktyvumą, taip pat sumažėjo ir vartojimo paskolų palūkanų norma, nukrito BVP rodiklis, tačiau jis krito mažiau, negu tikėtasi.

Darbo išvados:

1. COVID-19 pandemija sumažino vartojimo paskolų rinkos aktyvumą.
2. Susidariusi epidemiologinė situacija neskaitino žmonių išsipareigoti kredito įstaigoms, nors skolinimosi poreikis pandemijos metu buvo didesnis.
3. Pandemijos metu įvesti judėjimo apribojimai bei dėl to padidėjęs laiko praleidimas namuose lėmė tai, kad žmonės dažniausiai vartojimo paskolą ėmė būsto remontui bei namų apyvokos daiktams, kas darė įtaką didesnių sumų skolinimuisi. Šią išvadą taip pat patvirtina Lietuvos banko duomenys, kurie vaizduoja išduotų vartojimo paskolų sumos išaugimą.
4. COVID-19 pandemijos laikotarpiu išaugo vartotojų kredito rizika, todėl vis daugiau kredito gavėjų rinkosi tarpusavio skolinimosi platformas bei kredito unijas vartojimo paskolai gauti.
5. Prasidėjusi pandemija pakeitė gyventojų taupymo įpročius, priversdama daugiau žmonių taupyti atidedant didesnę dalį pajamų.
6. COVID-19 pandemijos metu sumažėjęs vidinis vartojimas lėmė vartojimo paskolų palūkanų normos ir BVP mažėjimą nuo pat pandemijos pradžios.
7. Visos praeityje buvusios epidemijos ir pandemijos turėjo neigiamą poveikį ekonomikai, tačiau nuo to, kaip su jomis buvo kovojama, kokių priemonių imtasi, priklausė neigiamų ekonominių padarinių stiprumas bei poveikis skirtinguose sektoriuose.

Informacija apie darbo rezultatų publikavimą ar pritaikymą publikuoti: tyrimo rezultatai nebuvo publikuoti anksčiau ir tyrimo pagrindu mokslinės publikacijos rengti negalima.

SUMMARY

VILNIUS UNIVERSITY

BUSINESS SCHOOL

BUSINESS FINANCE PROGRAMME

Agnė Bartkutė

Kotryna Lučunaitė

Gabrielė Paulauskaitė

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE CONSUMER CREDIT MARKET

Supervisor's abbreviation of scientific degree, name, surname – Partn. Doc. Petras Dubinskas

Bachelor thesis prepared – 2021 m. Vilnius

The thesis consists of 51 pages.

Number of tables at work – 3 pcs.

Number of pictures at work – 8 pcs.

Number of literature and sources – 36 pcs.

Short description: this thesis consists of theoretical analysis of credits and loans, introduces peculiarities of different kinds of loans, assesses consumer credit specifications and how credit institutions ensure loan repayments. Furthermore, the impact of COVID-19 pandemic on the consumer credit market is examined by researching consumer credit portfolio, interest rate, GDP and lending rate in Lithuania before and during the pandemic. The conclusions of the thesis are finalised based on the theoretical research and conducted survey analysis.

Problem, goal, and tasks of the work: the goal is to assess the impact of the COVID-19 pandemic on the consumer credit market. Tasks consist of analysing consumer credit theoretical material, investigating previous epidemics and pandemics effects on economies, researching how the coronavirus affected the consumer credit interest rate and GDP in Lithuania, to conduct a study on changes in the consumer credit market and to evaluate obtained results of the study.

Research methods used in the work: analysis of literature and sources on the chosen topic, conducting qualitative consumer credit market research by collecting and comparing data of completed questionnaire, obtaining research results and drawing conclusions.

Research and results obtained: the Lithuanian economy was analysed during the pandemic and qualitative study was conducted, during which the answers of 378 respondents of completed

questionnaire were collected. An examination of the research results concluded that the COVID-19 pandemic had reduced the activity of the consumer credit market, as well as the rate of consumer credit interest rate, however the GDP index has dropped less than expected.

Conclusions of the work:

1. The COVID-19 pandemic reduced the activity of the consumer credit market.
2. The epidemiological situation has not encouraged people to commit to credit institutions, although the need for borrowing was higher during the pandemic.
3. The travelling restrictions during the pandemic and consequent increase in time spent at home has led people to borrow more for home repairs and household items, which has led to increase in consumer credit amounts.
4. During the COVID-19 pandemic, consumer credit risk has increased and more people opted for mutual borrowing platforms and credit unions to obtain consumer credit rather than commercial banks.
5. The start of the pandemic changed the saving habits of the people, which started to save by deferring a larger share of their income.
6. The decline in domestic consumption during the COVID-19 pandemic has led to a decline in consumer lending rates and GDP since the beginning of the pandemic.
7. All past epidemics and pandemics have had a negative impact on the economy, but the severity of the negative economic consequences and the impact in different sectors have depended on the measures taken to deal with the spread of the diseases.

Information about the publication of the work results or adaptation to publication: the results of the research have not been published previously and no scientific publication can be prepared based on this research.

TURINYS

IVADAS	7
1. PASKOLŲ TEORINĖ ANALIZĖ.....	9
1.1. Paskolos samprata.....	9
1.2. Vartojimo paskolų ypatumai.....	13
1.3. Paskolų vertinimas.....	19
1.4. Epidemijų poveikis ekonomikai.....	23
2. TYRIMO METODAI.....	26
3. LIETUVOS EKONOMIKOS, VARTOJIMO PASKOLŲ RINKOS IR PORTFELIO ANALIZĖ.....	29
3.1. Lietuvos ekonomika pandemijos metu.....	29
3.2. Vartojimo paskolų portfelio dinamika.....	31
3.3. Tyrimo rezultatų analizė.....	34
IŠVADOS	41
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	42
PRIEDAI.....	46

IVADAS

Vartojimo paskola yra kreditas, kuris skirtas įvairiems vartotojo poreikiams tenkinti. Tokia paskola dažniausiai suteikiama įsigyti tam tikroms prekėms ar paslaugoms, pavyzdžiui, automobiliui, ūkio reikmėms, būsto remontui ar kelionei. Prasidėjusi COVID-19 pandemija ir visi jos sukelti apribojimai žmonių kasdieniniame gyvenime mažino vartojimą, ko pasekoje mažėjo gyventojų išlaidos kelionėms, įvairioms šventėms bei kitiems asmeniniams poreikiams. Rašant baigiamąjį bakalauro darbą buvo iškelti šie uždaviniai: išanalizuoti teorinę medžiagą apie vartojimo paskolas, išsiaiškinti, kaip pandemijos gali paveikti ekonomiką, aprašyti Lietuvos ekonomiką pandemijos metu, atlikti tyrimą apie vartojimo paskolų rinkos pokyčius ir įvertinti gautus rezultatus.

Pagrindinis tikslas buvo išsiaiškinti, ar sumažėjęs vartojimas pandemijos metu sumažino vartojimo paskolų rinkos aktyvumą. Buvo iškelta hipotezė, kad dėl šios pandemijos atsiradusi sumaištis, nežinomybė, krizės bei finansinio nestabilumo baimė ir padidėjęs asmeninių lėšų taupymas galėjo neigiamai veikti vartojimo kredito rinką bei mažinti žmonių norą skolintis. Tam, kad pagrįstume arba atsisakytume šios hipotezės, buvo atliktas kokybinis tyrimas, kurio metu siekėme išsiaiškinti gyventojų skolinimosi bei taupymo įpročius prieš COVID-19 pandemiją ir jai prasidėjus. Baigiamojo darbo tyrimo dalyje analizuojant Lietuvos ekonomiką ir vartojimo paskolų portfelį nuo pandemijos pradžios iki dabar taip pat buvo norima išsiaiškinti, kaip ši susidariusi situacija paveikė vartojimo paskolų palūkanų normą ir BVP šalyje.

Darbo struktūra: pirmojoje darbo dalyje aprašoma paskolų esmė, jų vertinimas, grąžinimo užtikrinimo priemonės, vėliau gilinamasi į vartojimo paskolų ypatumus, aprašoma, kokiomis sąlygomis jos suteikiamos. Toliau apžvelgiama istorinė informacija, kurioje pateikiama, kaip epidemijos įprastai paveikia ekonomiką ir kaip konkretus pavyzdys nagrinėjamas Ispaniškojo gripo poveikis ekonomikai. Antrojoje darbo dalyje aprašomas tyrimo metodas, paaiškinama, kodėl jis buvo pasirinktas, iškeliamas tyrimo tikslas ir uždaviniai. Vėliau aprašomas tyrimo imties pasirinkimas, aptariami apklausoje pateikti klausimai bei gautų duomenų apdorojimo būdai. Trečiojoje darbo dalyje analizuojama Lietuvos ekonomika pandemijos metu, aptariama vartojimo paskolų portfelio dinamika ir aprašomi atlikto tyrimo rezultatai.

Autorių indėlis į darbą:

Agnė Bartkutė – šaltinių paieška ir literatūros analizavimas, įvado rašymas, santraukos lietuvių kalba rašymas, teorinės dalies rašymas, tyrimo anketos sudarymas, metodinės ir tiriamosios dalies aprašymas, išvadų darymas.

Kotryna Lučunaitė – šaltinių paieška ir literatūros analizavimas, įvado rašymas, santraukos lietuvių kalba rašymas, teorinės dalies rašymas, tyrimo anketos sudarymas, metodinės ir tiriamosios dalies aprašymas, išvadų darymas.

Gabrielė Paulauskaitė – šaltinių paieška ir literatūros analizavimas, įvado rašymas, santraukos anglų kalba rašymas, teorinės dalies rašymas, tyrimo anketos sudarymas, metodinės ir tiriamosios dalies aprašymas, išvadų darymas.

1. PASKOLŲ TEORINĖ ANALIZĖ

1.1 Paskolos samprata

Paskola apibrėžiama kaip sutartis, kurią pasirašant yra perduodama tam tikra vertybė (tai gali būti pinigai, prekė arba paslauga), o skolininkas už gaunamą vertybę pažada, kad sumokės vėliau, tai dar gali būti vadinama komerciniu pasitikėjimu. Tačiau pinigai nėra skolinami tiesiogiai, tam yra pasitelkiamas finansinis tarpininkas. Tai gali būti bankai, kredito įstaigos ar kitos finansų institucijos. Taigi asmuo, kuris duoda savo pinigus (indėlininkas), patiki juos finansiniam tarpininkui (pvz., bankui), o jis įsipareigoja užtikrinti, kad asmuo, gavęs pinigus (paskolos gavėjas), juos grąžins laiku (Andriukaitis ir kt., 2009).

Jurevičienė (2008) teigia, jog paskolas, kurios yra teikiamos gyventojams, galima suskirstyti į 3 grupes:

- paskolos, skirtos įsigyti gyvenamąjį būstą;
- vartojimo paskolos (prie jų yra priskiriamos ir paskolos studijoms);
- paskolos verslui.

Būsto paskolos turi vieną išskirtinį bruožą – tam, kad būtų užtikrintas paskolos grąžinimas, dažnai yra reikalaujama įkeisti būtent tą būstą, kuris yra perkamas už šią paskolą. Pasitaiko situacijų, kuomet klientai užstato kitą turimą būstą, tačiau dažnu atveju bankai vis tiek reikalauja įkeisti būtent perkamąjį būstą, tai galima padaryti ir šiek tiek vėliau, tuomet ankstesnė sutartis, kurios pagrindu buvo įkeistas būstas, yra panaikinama. Tuo tarpu, vartojimo paskolos gali būti suteikiamos įvairioms reikmėms, pavyzdžiui, baldams ar buitinei technikai įsigyti, automobiliui, asmeninėms šventėms (vestuvėms, krikštynomis ir pan.), būsto remontui, studijoms ir kt. Vartojimo paskolos dažnai yra išduodamos iki penkerių metų terminui, bet pasitaiko ir šiek tiek ilgesnių periodų (iki septynerių metų). Kalbant apie paskolas, skirtas plėtoti verslui, bankai suteikia tada, kai gyventojai įkeičia turimą būstą, tokiu būdu bankai siekia sumažinti savo kredito riziką. Dažniausiai grąžinant vartojimo paskolas yra taikomas anuitetinis grąžinimo būdas, o suteikiant būsto paskolas klientai gali pasirinkti grąžinimo būdą – anuitetinį arba linijinį (Jurevičienė, 2015).

Linijinis paskolos grąžinimo būdas yra, kai pradedama grąžinti tik po tam tikro nustatyto laiko nuo sutarties pasirašymo dienos ir įmokos yra mokamos lygiomis dalimis. Nuo pinigų gavimo dienos, palūkanos yra mokamos kas mėnesį ir skaičiuojamos nuo negrąžintos paskolos sumos. Tuo tarpu anuitetinis – kai yra paimama paskola, ji pradedama grąžinti nuo

kito mėnesio, paskolos grąžinimo įmokos ir palūkanos yra mokamos vienodomis įmokomis kiekvieną mėnesį. Iš pradžių paskolos likutis mažėja tik po nedaug, nes didžioji mokamos įmokos dalis yra priskaičiuojama palūkanoms. Jeigu kliento pajamos yra mažesnės, negu reiktų pasirinktai paskolai, bankai dažnai taiko būtent anuitetinių paskolos grąžinimo būdą, tačiau tokiu atveju klientas sumoka daugiau palūkanų, negu būtų pasirinkęs linijinį paskolos grąžinimo būdą (Andriukaitis ir kt., 2009).

Kaip žinoma, bankai įmonėms gali suteikti trumpalaikes (iki vienerių metų) bei ilgalaikes (daugiau nei vieneriems metams) paskolas. Kalbant apie trumpalaikes paskolas, jos kartu su palūkanomis privalo būti grąžintos bankui per vienerius metus arba anksčiau, dėl šios priežasties svarbu įsitikinti, kad paimtos paskolos grąžinimo terminas atitiktų už paskolą įsigyjamo turto uždirbamų pinigų srauto laikotarpį. Dažnai trumpalaikės paskolos yra grąžinamos vienu mokėjimu, o palūkanos mokamos kas mėnesį. Būna atvejų, kuomet klientų finansinė situacija pablogėja ir tada jie prašo, kad būtų pratęsimas paskolos grąžinimo terminas. Tokia operacija vadinama pertvarkymu (arba refinansavimu) ir tam yra formuojami specialūs atidėjiniai, deja, bankas, vykdydamas tokias operacijas, mažina savo pelną, todėl dažnai yra vengiama atidėti klientų paskolų grąžinimo terminus (Jurevičienė, 2015).

Paskolos pertvarkymas – tai paskolos sąlygų keitimas (Jurevičienė, 2015). Tai gali būti:

- paskolos (ar jos dalies) grąžinimo termino pratęsimas;
- palūkanų mokėjimo terminų pratęsimas ar pakeitimas (tai negali užtrukti ilgiau kaip mėnesį, išskirtiniais atvejais – du mėnesius);
- palūkanų normos sumažinimas;
- sukauptų palūkanų kapitalizacija, kai sukauptų palūkanų dydžiu yra didinama paskolos suma.

Paskolos refinansavimas – tai tokia operacija, kuomet viena ar kelios paskolos kartu su palūkanomis yra padengiamos naujai paimta paskola arba yra pasirašoma naujos paskolos sutartis bei nutraukiama anksčiau galiojusi sutartis (ar kelios sutartys), o tai galima padaryti tame pačiame banke arba pasirinkti kitą banką (Jurevičienė, 2015).

Kreditą būtų galima apibūdinti kaip pasitikėjimą, juk bankai paskolas suteikia naudodami pinigus, kuriuos priėmė iš žmonių, padėjusių indėlius į jų banką. Dažniausiai paskolos yra suteikiamos ilgesniam laikotarpiui negu, kad yra priimami indėliai, taigi trumpesnio termino indėliais yra finansuojama ilgesnio termino paskolos. Dėl tokios situacijos

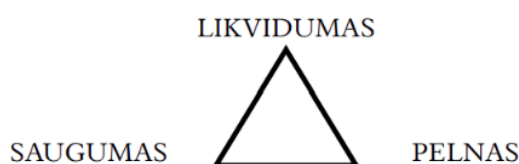
bankui kyla rizika, jog indėlininkas gali norėti anksčiau atsiimti padėtą indėlį negu, kad buvo sutarta, tuomet atsiranda tikimybė, kad bankas tuo metu neturės pinigų šį indėlį išmokėti (Jurevičienė, 2015).

Jurevičienė (2015) teigia, kad kreditavimo veiklai būdingos šios taisyklės:

- tam, kad banko veikla būtų sėkminga, būtina užtikrinti indėlių ir paskolų terminų atitikimą (auksinė bankininkystės taisyklė);
- interesų prieštaraavimas, sudarant paskolų portfelį (magiškas trikampis).

1 paveikslas

Magiškojo trikampio sudedamosios dalys

Šaltinis: Jurevičienė, 2015.

Kuomet bankas vykdo kreditavimo veiklą, tam, kad ji būtų sėkminga, svarbu siekti trijų tikslų: pelno, likvidumo bei saugumo. Bankas, siekdamas gauti kuo didesnę pelną, privalo maksimaliai padidinti išduotų ilgalaikių paskolų skaičių (tuomet gaunama daugiau pajamų iš palūkanų). Tam, kad būtų užtikrintas likvidumas, reikia didinti trumpalaikių paskolų skaičių bei mažinti ilgalaikių paskolų teikimą. Norint pasiekti didžiausią saugumą, bankininkai privalo atsargiai rinktis kam išduoda paskolas bei būti išrankūs (Jurevičienė, 2015).

Tam, kad būtų suteikta vartojimo paskola, tikrinami įvairūs dokumentai, įrodantys tapatybę, pajamas, kreditingumo vertinimą, turimus įsipareigojimus, o pats paskolos gavimo / suteikimo procesas atrodo taip (Andriukaitis ir kt., 2009):

1. Klientas susisiečia su vadybininku, supažindina jį su savo situacija ir išsako savo pageidavimus.
2. Vadybininkas supažindina klientą su paskolos gavimo sąlygomis ir informuoja, kokie dokumentai yra būtini, jog procesas galėtų būti tęsiamas.
3. Klientas, nuėjęs į banką arba internetinėje svetainėje, užpildo paskolos prašymą.
4. Klientas pateikia reikiamus dokumentus.

5. Vadybininkas išnagrinėja dokumentus, kuriuos pateikė klientas ir jeigu jie yra tinkami, paruošia paskolos teikimą.
6. Priimamas teigiamas arba neigiamas sprendimas dėl paskolos suteikimo.
7. Jeigu sprendimas yra teigiamas, tuomet parengiami dokumentai, reikalingi suteikti paskolą.
8. Klientas gauna pasiskolintus pinigus.

Kreditorius, išduodamas paskolą, visada nustato palūkanų normą, o ji dažnai priklauso nuo to, kaip yra užtikrinamas paskolos grąžinimas. Jeigu skolinantis joks turtas nėra įkeičiamas arba nėra kitų užtikrinimo priemonių, tai tokios paskolos palūkanos bus gan didelės lyginant su paskolomis, kur yra įkeičiamas turtas (Andriukaitis ir kt., 2009). Pasižiūrėjus į Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, jame galima rasti kelias paskolos grąžinimo užtikrinimo priemones:

- hipoteka (įkeitimas);
- rankpinigiai;
- laidavimas;
- garantija;
- netesybos.

Kalbant apie palūkanų normas, kai jos yra žemos, patartina rinktis pastovią (fiksuoją) palūkanų normą, tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad kuomet yra išduodama paskola, pastovioji palūkanų norma visada bus aukštesnė negu tuo metu taikoma kintamoji palūkanų norma (tokiu būdu bankai siekia apsisaugoti nuo palūkanų normos kilimo rizikos). Kai kuriuose bankuose yra siūlomos „palūkanų lubos“, jas pasirinkę klientai turi sumokėti tam tikrą papildomą mokestį ir jiems yra nustatoma maksimali palūkanų normos riba (jeigu jie pasirenka pasirašyti sutartį su kintamomis palūkanų normomis). Tokiu atveju net jei rinkoje palūkanos kils aukščiau negu nustatytos ribos, klientas mokės jau nustatytą palūkanų normą ir ji nebedidės (Andriukaitis ir kt., 2009).

Klientai, gaudami paskolą, turi susimokėti ir šiuos komisinius mokesčius (Andriukaitis ir kt., 2009):

- sutarties paruošimo;
- turto vertinimo (jeigu turtą vertina banko darbuotojai; jei klientas pageidauja, jo turtą gali įvertinti nepriklausomi turto vertintojai, tuomet mokestis yra mokamas jiems);

- įsipareigojimo (šis mokestis yra taikomas ilgalaikėms paskoloms. Jeigu iki nustatyto laiko klientas nepaima jam suteikto kredito sumos, bankas įsipareigoja laikyti šiuos pinigus rezerve ir neišduoti jų kitam klientui, tuomet po nurodytos datos bankas pradeda skaičiuoti įsipareigojimo mokestį).

1.2 Vartojimo paskolų ypatumai

Lietuvos bankas (2021) vartojimo paskolą apibrėžia kaip paskolą, kuri skirta įvairiems vartotojo poreikiams tenkinti. Tokia paskola dažniausiai suteikiama įsigyti tam tikroms prekėms ar paslaugoms, pavyzdžiui, automobiliui, ūkio reikmėms, būsto remontui ar kelionei. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse galima rasti pagrindinį vartojimo paskolų skiriamąjį bruožą, t. y. imant vartojimo paskolas negalima įkeisti nekilnojamojo turto. Prie vartojimo paskolų yra priskiriamos šios paskolos:

- vartojimo reikmėms įsigyti (pavyzdžiui, atostogų išlaidoms apmokėti ir kt.);
- kredito limitai mokėjimo kortelių sąskaitose;
- finansinis lizingas (vadinamoji išperkamoji ar finansinė nuoma).

Vartojimo paskolas teikiančios bendrovės ar asmenys turi būti įrašyti į Lietuvos banko viešąjį nepriklausomų vartojimo kredito tarpininkų sąrašą. Lietuvos bankas išskiria šiuos vartojimo paskolų Lietuvoje teikėjus:

- komerciniai bankai;
- kredito unijos;
- vartojimo kredito davėjai (ne kredito įstaigos);
- tarpusavio skolinimo platformos.

Sprendimas dėl vartojimo paskolos davimo visada turi būti priimtas vadovaujantis Vartojimo kredito įstatymu bei Lietuvos banko valdybos patvirtintais Vartojimo kredito gavėjų kreditingumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo nuostatais – tai galioja visiems kredito davėjams. Svarbu paminėti, kad šie teisės aktai nemaža dalimi atstovauja ir gina vartotojų interesus, tam, kad paskola neapsunkintų paskolos gavėjo biudžeto.

Vartojimo kredito gavėjų kreditingumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo nuostatuose nurodyta, jog vartotojo mokumą turi įvertinti kredito davėjas. Yra atsižvelgiama į vartotojo kredito istoriją, esamus finansinius įsipareigojimus bei vartotojo bei jo šeimos narių pajamas. Atsakingojo skolinimo nuostatuose taip pat nurodyta, jog visi vartotojo ar jo šeimos narių

finansiniai įsipareigojimai turi sudaryti ne daugiau kaip 40 % gaunamų pajamų, pavyzdžiui, jeigu dviejų asmenų šeimos pajamos siekia 2 000 eurų, visa finansinių įsipareigojimų suma negali viršyti 800 eurų. Nėra nustatytos tikslios gaunamų pajamų sumos, nuo kurios vartotojui gali būti teikiama vartojimo paskola, tačiau taip pat nėra numatyta minimali suma lėšų, kurių turi likti pragyvenimui sumokėjus paskolos įmoką. Vis dėlto, kredito teikėjas turėtų atsižvelgti į tai, jei dėl paskolos kreipiasi asmuo, gaunantis itin mažas pajamas. Turėtų būti apsvarstyta, ar vartotojas, sumokėjęs paskolos įmoką bei kitus finansinius įsipareigojimus, turės pakankamai lėšų būtiniausioms namų ūkio bei pragyvenimo išlaidoms padengti. Vis dėlto tuo atveju, jeigu vartojimo paskola yra suteikiama asmeniui, kuriam lieka per mažai lėšų pragyvenimui sumokėjus paskolos įmoką bei kitus finansinius įsipareigojimus, galima daryti išvadą, kad kredito davėjas skolina neatsakingai. Tokiu atveju vartotojas gali būti atleistas nuo paskolos palūkanų, netesybų ir kitų mokesčių mokėjimo. Dar verta paminėti, kad siekiant užtikrinti mokumo vertinimo skaidrumą, vartojimo kredito gavėjų kreditingumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo nuostatuose teigiama, jog vartojimo kredito davėjui turi būti pateikta tiksli bei teisinga informacija apie gaunamas pajamas, jų šaltinius ir finansinius įsipareigojimus. Ši informacija turi būti patikrinta duomenų bazėse arba įrodyta kitomis priemonėmis.

Prieš teikiant paskolą jos davėjas turėtų nuodugniai įvertinti ir atsižvelgti į kitas paskolos gavėją liečiančias aplinkybes, pavyzdžiui, pragyvenimui liekančių pajamų rūšį. Manoma, kad žmogus gali būti finansiškai / socialiai pažeidžiamas, jeigu vienintelės jo pajamas sudaro tam tikros valstybės, socialinės išmokos, pašalpos ar pensija. Vertinama turėtų būti ir paskolos paskirtis – ar ji skirta būtiniausioms reikmėms, sveikatos reikmėms, ar kelionei, elektronikos prietaisams. Į paskolos panaudojimo tikslą reikėtų atkreipti daugiau dėmesio, kai paskolos lėšos pervedamos į gavėjo nurodytą sąskaitą. Atsižvelgiama net į gavėjo gyvenamąją vietovę, kadangi įprastai miesto gyventojai patiria daugiau išlaidų – todėl pragyvenimui liekančių pajamų turėtų būti daugiau. Taip pat paskolos davėjas gali vertinti namų ūkio narių skaičių ir vidutinę paskolos davėjo suteikiamų paskolų trukmę, kad nebūtų specialiai prailginama paskolos trukmė su tikslu suteikti paskolą mažai uždirbančiam asmeniui (Lietuvos bankas, 2021).

Vartojimo paskolą imantis asmuo Vartojimo kredito įstatyme yra apsaugotas teisės aktais, kurie vartojimo kredito davėjui neleidžia viršyti sąžiningos skolinimosi kainos ir taikyti nepagrįstų papildomų mokesčių. Teisės aktai kontroliuoja ir bendrą vartojimo kredito kainą, kuri, remiantis jais, negali viršyti paskolintos sumos. Įstatyme taip pat yra numatyta, kad net ir

pasirašius vartojimo paskolos sutartį, jos galima nemokamai atsisakyti per 2 dienas nuo pinigų išmokėjimo. Palūkanos ir kiti mokesčiai šiuo atveju nėra mokami, grąžinama tik pasiskolinta suma. Svarbu paminėti, kad asmuo skolintis gali tik dienos metu nuo 7 iki 22 val. Kalbant apie įmokų vėlavimą, netesybos gali tęstis ne ilgiau kaip 180 dienų, remiantis įstatymo numatyta tvarka. Vartojimo kredito davėjai pateikdami vartojimo paskolos pasiūlymą visada privalo nurodyti pilną paskolos kainą, kurią sudaro palūkanos ir visi kiti mokesčiai tam, kad vartotojams nebūtų sunku suprasti bei lyginti alternatyvas (Lietuvos bankas, 2021).

Vartotojams imant paskolą tam tikram produktui įsigyti, pavyzdžiui, buitinei technikai, automobiliui ir panašiai, suma yra išmokama ne paskolą imančiam asmeniui, o numatytos prekės ar paslaugos pardavėjui. Tai vadinama išperkamąja nuoma (lizingu) arba pirkimu išsimokėtinai ir yra priskiriama prie vartojimo paskolų. Nepaisant to, lizingo atveju gali prireikti pradinio įnašo ir pilna prekės ar paslaugos suma negali būti finansuojama, tačiau jis kainuoja pigiau nei įprasta vartojimo paskola – lizingui suteikiamos mažesnės palūkanos (Lietuvos bankas, 2021).

1 lentelė

Vartojimo paskolos ir lizingo skirtumai

Vartojimo paskola	Lizingas
Pinigus galima išleisti savo nuožiūra	Pinigai skiriami konkrečiai prekei ar paslaugai įsigyti
Pinigai išmokami paskolą imančiam vartotojui	Pinigai išmokami tiesiogiai pardavėjui
Nereikalaujamo pradinio įnašo	Gali prireikti pradinio įnašo
Įprastai kainuoja brangiau nei lizingas (didesnės palūkanos)	Kainuoja pigiau nei įprasta vartojimo paskola (mažesnės palūkanos)

Šaltinis: Lietuvos bankas, 2021

Andriukaitis ir kt. (2009) teigia, kad prieš imant paskolą patartina pasidomėti skirtingų bankų siūlomomis sąlygomis ir jas palyginti. Vienas iš aspektų, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį, yra bendra paskolos kainos metinė norma, nes paskolos davėjai taiko skirtingą kainodarą, pavyzdžiui, mažesnę metinę palūkanų normą, bet didesnius sutarties administravimo mokesčius ir pan. Bendra paskolos kainos metinė norma būna išreikšta kaip

metinis bendros paskolos kainos procentas apskaičiuotas nuo paskolos sumos. Šis skaičius privalo būti nurodytas kiekvienoje vartojimo paskolos sutartyje.

Bendra paskolos kaina susideda iš visų išlaidų, kurios yra patiriamos klientui mokant už gautą paskolą. Netesybos, kurios yra nurodytos sutartyje, nėra įtraukiamos į bendrą paskolos kainą. Bendrą paskolos kainą sudaro (Andriukaitis ir kt., 2009):

- palūkanos;
- mokesčiai, kuriuos reikia sumokėti gaunant paskolą ir ja naudojantis;
- draudimo ar kitos įmokos (jos užtikrina mokumą kliento mirties, ligos ar nedarbo, invalidumo atveju, jeigu užtikrinama suma yra mažesnė arba lygi paskolos, palūkanų ir kitų mokesčių sumai).

Šiais laikais bankuose galima gauti įvairių pavadinimų paskolas, kurios yra laikomos vartojimo paskolomis (svarbu, jog už paskolą nebūtų galima įkeisti nekilnojamojo turto) ir už jas gali būti paprašoma (Andriukaitis ir kt., 2009):

- sutuoktinio ar kito asmens laidavimo;
- gyvybės draudimo mirties ar darbingumo netekimo atveju;
- įkeisti kilnojamąjį turtą.

Yra bankų, kurie savo klientams siūlo kredito linijas, jos skiriasi nuo paprastų paskolų tuo, kad klientui yra nustatomos limito ribos ir jis gali bet kada pasiimti jam reikiamą sumą (neperžengiant limito ribos) ir grąžinti tada, kada nori. Kai sutartis baigia galioti, klientas privalo grąžinti visas pasiskolintas lėšas ir nuo jų apskaičiuotas palūkanas. Jeigu bankas suteikia klientui kredito liniją, jis praranda galimybę teikti paskolas kitiems klientams nepanaudoto kredito limitu suma. Klientas gavęs kredito liniją dažnai turi sumokėti komisinį mokestį, kuris gali būti skaičiuojamas atskirai arba būti įskaičiuotas į paskolos aptarnavimo mokestį. Šis mokestis yra mokamas už tai, kad bankas sutinka klientui duoti jam reikiamų lėšų tada, kada reikia ir tai yra kaip kompensacija bankui už tai, kad jis negali tų pinigų panaudoti suteikiant kitas paskolas (Andriukaitis ir kt., 2009).

Vartojimo paskolos suma, kurią bankas gali suteikti klientui, priklauso nuo jo pajamų, šeimos narių skaičiaus, jau turimų įsipareigojimų, pasirinktos papildomos paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonės ir banko nustatytų limitų. Pasidomėjus skirtingų bankų siūlomomis sąlygomis jų internetiniuose puslapiuose, galima pastebėti, kad ši suma dažniausiai būna iki 20 000 eurų (pasitaiko ir didesnių sumų, pavyzdžiui, „SEB“ siūlo iki 40 000 eurų).

Yra bankų, kurie savo klientams gali pasiūlyti paskolos grąžinimo termino atidėjimą (šia paslauga buvo galima pasinaudoti ir per karantiną COVID-19 pandemijos metu). Dažniausiai vartojimo paskolų grąžinimo terminas būna iki 5 metų, tačiau kai kurie bankai, siūlantys ir ilgesnius terminus, pavyzdžiui, „SEB“ ir „Šiaulių banko“ internetiniuose puslapiuose rašo, jog paskolos grąžinimo terminą galima pasirinkti iki 7 metų.

Dažnai vartojimo paskoloms yra priskiriamos ir paskolos studijų įmokoms apmokėti ar studijų metu patiriamoms pragyvenimo išlaidoms apmokėti, kadangi už šias paskolas dažniausiai nėra įkeičiamas joks nekilnojamas turtas. Finansinė šių paskolų reikšmė yra investicinė (ypač žvelgiant į asmeninius finansus), ji skirta investuoti į žmogiškąjį kapitalą ir jų pagalba žmogus ateityje gali uždirbti didesnę pajamų sumą. Paskolas, skirtas apmokėti įmokas už studijas ir pragyvenimo išlaidoms, galima skirstyti į (Andriukaitis ir kt., 2009):

- komercinės (jos sukurtos specialiai studentams, jas galima gauti bankuose bei privačiose vartojimo kreditų įstaigose);
- valstybės remiamas (jas taip pat išduoda komerciniai bankai, tačiau Lietuvos Respublikos Vyriausybė suteikia garantijas, kad jos bus grąžintos, todėl bankai išduodami tokias paskolas taiko paprastesnius reikalavimus paskolų gavėjams).

Šios vartojimo kreditų įmonės siūlo tokias paskolų išdavimo sąlygas:

- 1) „Finbee“ įmonė suteikia paskolas nuo 300 iki 25 000 eurų, terminui nuo 1 iki 7 metų. Tai yra tarpusavio skolinimo platforma, reiškia paskolas suteikia ne juridinis asmuo, o privatūs investuotojai. Kadangi jie rizikuoja savo lėšomis, prieš skolindami labai atidžiai įvertina studento kredito istoriją. Jeigu kredito istorija gera, asmuo neturi pradelstų įsipareigojimų, didelė tikimybė, jog jam pavyks gauti paskolą. Jeigu studentas yra dirbantis, tai jam suteikia didelį privalumą. Šioje platformoje palūkanos prasideda nuo 7 %, taip pat svarbu atkreipti dėmesį, jog „Finbee“ veikia aukciono principu, t. y. investuotojai varžosi dėl klientų ir siūlo jiems mažesnes palūkanas (Orantas, 2021).
- 2) „Mokilizingas“ siūlo pasiskolinti nuo 300 iki 15 000 eurų, terminui nuo 6 mėnesių iki 6 metų, siūlomos palūkanos nuo 4,9 %. Studentui pateikiamas pasiūlymas, kaip įprasta, priklauso nuo jo kredito istorijos, taip pat svarbu, ar studentas yra dirbantis ir jo darbo stažas, nes ši įmonė kaip trukdį gauti paskolą įvardina būtent per trumpą darbo stažą paskutinėje darbovietėje (Orantas, 2021).
- 3) „Paskolos.lt“ teikia paskolas nuo 300 iki 5 000 eurų, terminui nuo 3 mėnesių iki 6 metų, siūlomos palūkanos nuo 1 %. Žinoma, konkretus pasiūlymas priklauso nuo kliento

kredito istorijos, jei ji neturi trūkumų, paskolą galima gauti geresnėmis sąlygomis. Šioje platformoje yra vienas aspektas galintis sutrukdyti gauti paskolą ir tai yra apribojimas, draudžiantis teikti paraišką fiziniams asmenims iki 19 metų. Vadinasi, studentai, kurie yra jaunesni nei 19 metų, šioje platformoje negali gauti paskolos (Orantas, 2021).

Studentams taip pat gali būti suteikiamos valstybės remiamos paskolos, kurios yra administruojamos Valstybinio studijų fondo. Fondas pateikia studentų sąrašą, kuriame surašyti visi studentai, kuriems yra siūloma sudaryti valstybės remiamų paskolų sutartis. Tik tada kredito institucija išduoda paskolą studentui. Valstybės remiamos paskolos yra skirtos (Andriukaitis ir kt., 2009):

- įmokoms už studijas sumokėti (per metus suma negali viršyti vienerių metų studijų kainos);
- pragyvenimo išlaidoms (suma per vienerius studijų metus negali viršyti 2 000 eurų);
- dalinėms studijoms pagal tarptautines sutartis (suma per vienerius studijų metus negali viršyti 2 400 eurų).

Paskolos yra išduodamos kiekvieną rudens ir pavasario semestrą ir yra suteikiamos einamiesiems mokslo metams. Studentas, kuris nori, kad jam būtų išduota paskola, turi Fondo internetiniame puslapyje užpildyti prašymą-anketą ir ją pateikti. Ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo studentų registravimo pabaigos studijų institucija patvirtina, kad asmuo norintis gauti valstybės remiamą paskolą, yra tos institucijos studentas, ir Fondui pateikia reikiamus duomenis (Andriukaitis ir kt., 2009).

Kuomet išdavus paskolą yra išmokami pinigai, prasideda palūkanų skaičiavimas ir jos apskaičiuojamos nuo išmokėtos ir negrąžintos paskolos dalies. Išimtiniais atvejais palūkanos yra apmokamos iš valstybės lėšų. Paskola yra mokama linijiniu metodu ir turi būti pradėta grąžinti ne vėliau kaip per vienerius metus nuo atitinkamos pakopos baigimo, studijų nutraukimo arba studento išbraukimo iš studentų sąrašų. Kuomet yra pradedama grąžinti valstybės remiama paskola, ją galima grąžinti per 15 metų arba greičiau. Jeigu paskolos gavėjas nevykdo savo įsipareigojimų kredito įstaigai, paskolą apmoka Fondas, tačiau vėliau jis turi teisę išsireikalauti sumokėtos sumos iš paskolos gavėjo. Jeigu jis Fondui negrąžina už ją apmokėtos sumos, Fondas gali išieškoti įsiskolinimą iš skolininko įstatymų numatyta tvarka bei skaičiuoti procentinius delspinigius už kiekvieną pavėluotą dieną. Paskola yra negrąžinama paskolos gavėjo mirties atveju (Valstybinis studijų fondas, 2021).

1.3 Paskolų vertinimas

Anot Andriukaičio ir kt. (2009), tam, kad skolinimo procesas vyktų sklandžiai, patikimai ir efektyviai, kredito įstaigos taiko įvairius kliento ir galimai jam išduodamos paskolos vertinimo būdus. Vienas iš būdų yra vadinamas CAMPARI, kur kiekviena raidė atspindi skirtingą principą, aspektą, į kurį yra atsižvelgiama sprendžiant, ar suteikti klientui paskolą.

Character (liet. charakteris) – šiuo aspektu vadovaujamasi norint įvertinti, ar klientas yra patikimas. Skolintojas siekia išsiaiškinti kliento moralines savybes, tam, kad žinotų, ar gali juo pasitikėti, o pasitikėjimui įtakos gali turėti kliento kredito istorija, taip pat informacija apie jo vykdomą veiklą ir kiti dalykai (Andriukaitis ir kt., 2009).

Ability (liet. gebėjimas, galimybė) – skolintojui labai svarbu išsiaiškinti, kokios yra kliento finansinės galimybės, nes tai turi labai didelę įtaką grąžinant paskolą. Kredito įstaiga vertina kliento gaunamas pajamas bei apskaičiuoja, kokia pinigų suma lieka atėmus privalomas išlaidas ir būtinus poreikius, žiūrima, ar šios sumos pakanka grąžinti paskolai (Andriukaitis ir kt., 2009).

Margin (liet. marža) – tai tarsi skolintojo taikomas antkainis, t. y. skirtumas tarp kainos, už kurią kredito įstaiga perka pinigus iš indėlininkų ir kainos, už kurią yra parduodami pinigai paskolos gavėjui. Marža gali apimti kelis skirtingus aspektus, tačiau svarbiausia yra, kad atitiktų skolintojo prisiimamą riziką už galimą paskolos gavėjo laikiną ar visišką nemokumą (Andriukaitis ir kt., 2009).

Purpose (liet. tikslas) – kredito įstaiga ne veltui išsiaiškina, kokių tikslų yra norima gauti paskolą, dėl to labai svarbu, kad gauti pinigai ir būtų panaudoti būtent tam tikslui, kuris buvo nurodytas. Tai kreditoriui suteikia tikrumą, jis gali tiksliau įvertinti galimas rizikas ir užtikrinčiau priimti sprendimą (Andriukaitis ir kt., 2009).

Amount (liet. paskolos suma) – skolinama suma turi atitikti pirkinio ar kito tikslo kainą. Jeigu kredito įstaiga paskolins didesnę pinigų sumą, nei reikia tikslui įgyvendinti, yra tikimybė, jog klientas tuos pinigus panaudos netikslingai. Jeigu skolinama suma bus per maža, klientas gali kreiptis ir į kitas kredito įstaigas ir pasiimti dar kelias paskolas, o pirminis skolintojas kitų paskolų nebus įvertinęs ir kils rizika, jog klientas taps nemokus (Andriukaitis ir kt., 2009).

Repayment (liet. grąžinimas) – labai svarbu, kad paskolos grąžinimo periodiškumas atitiktų kliento gaunamų pajamų periodiškumą, kitu atveju, klientas gali būti išleidęs gautus

pinigus kitiems poreikiams ir nebeturėti reikiamos sumos paskolos grąžinimui sumokėti (Andriukaitis ir kt., 2009).

Insurance (liet. grąžinimo užtikrinimas) – tai sumažina kredito įstaigos riziką, nes jeigu atsitiktų taip, jog klientas taptų nemokus ar dėl įvairių priežasčių nebegalėtų vykdyti savo įsipareigojimų, skoliniojas turėtų galimybę išieškoti skolą iš, pavyzdžiui, įkeisto turto ar laiduotojo. Dažniausiai paskolos grąžinimas yra užtikrinamas įkeičiant turtą ar nekilnojamąjį turtą arba laiduojant (dažnai laiduoja fizinis asmuo, kuris turi nuolatinės pajamas), taip pat pasitaiko, jog už skolininką garantuoja moki institucija arba yra pasinaudojama paskolos draudimu (Andriukaitis ir kt., 2009).

Taigi skolinimo procese pabrėžtina, jog paskolos yra grąžinamos būtent pinigais, todėl kredito įstaiga duodama paskolą turi išsamiai išanalizuoti kliento situaciją ir išsiaiškinti, ar patenkinus visus būtinus poreikius, klientui liks lėšų sumokėti paskolos grąžinimo mokėjimus. Įvertinus kliento mokumą, kreditoriai negali suteikti jam paskolos, jeigu abejoja jos grąžinimu, nes jie yra atsakingi už indėlininkų pinigus ir turi juos naudoti apgalvotai. Jeigu paskola yra rizikinga, ji turi būti kompensuojama didesnėmis negu įprasta palūkanų normomis (rizikinga paskola laikoma ta, už kurią nėra įkeičiamas joks turtas), taip apsidraudžiant ir sumažinant riziką (Andriukaitis ir kt., 2009).

Andriukaitis ir kt. (2009) teigia, kad finansų konsultantai visiems asmenims ar šeimoms pataria turėti susitaupius maždaug trijų-šešių mėnesių išlaidų sumą, tam, kad šiuos pinigus galėtų panaudoti, jeigu atsitiktų nenumatytų situacijų (pvz., prarastų darbą ar taptų nebedarbingi), taip jie jaustųsi labiau užtikrinti ateitimi. Yra atvejų, kuomet darbdavys apsaugo darbuotoją, apdraudžia ir užtikrina, kad jis nepraras pajamų šaltinio, tokiu atveju galima turėti ir mažesnę sumą santaupų.

Anot Andriukaičio ir kt. (2009), paskolų davėjai, siekdami įvertinti kliento finansinę padėtį, gali panaudoti šeimos finansinius duomenis ir apskaičiuoti tam tikrus rodiklius.

Likvidaus turto, pavyzdžiui, pinigų ir namų ūkio išlaikymo išlaidų santykis nustato laiką mėnesiais ar metais, per kurį asmuo ar šeima gali padengti visas mėnesines namų išlaikymo išlaidas (Andriukaitis ir kt., 2009).

Likvidumo rodiklis – tai likvidaus turto ir įsipareigojimų santykis. Šis rodiklis nustato, kiek likvidaus turto tenka 1 eurui įsipareigojimų. Kuomet likvidumo rodiklis yra didesnis už 1, reiškia, kad trumpalaikiai įsipareigojimai gali būti nesunkiai įvykdyti, taip pat didesnis rodiklis

parodo geresnį likvidumą. Nemokumas ir nelikvidumas nėra tas pats. Asmuo yra nemokus, kuomet visi jo įsipareigojimai yra didesni negu visas turtas, tačiau jis vis dar gali apmokėti kai kuriuos įsipareigojimus tam tikrą laiką (reiškia kol kas yra likvidus). Jeigu situacija nepasikeis, asmuo išnaudos visus turimus pinigus ir nebegalės apmokėti visų prisiimtų įsipareigojimų (taps nelikvidus) (Andriukaitis ir kt., 2009).

Skolos rodiklis – tai visų įsipareigojimų ir viso turto santykis. Šis rodiklis nustato, kokia suma skolos tenka 1 eurui turto. Nėra nustatyta, kokia konkreti reikšmė turėtų būti šio rodiklio, tačiau kuo ji mažesnė, tuo geriau (asmens finansinė padėtis yra labiau užtikrinta). Sakoma, kad skolos rodiklis turėtų būti mažesnis negu 0,5, tačiau tai priklauso nuo įvairių aplinkybių, net jei reikšmė yra didesnė, tai dar nereiškia blogos finansinės situacijos. Gebėjimas apmokėti skolas tik iš dalies priklauso nuo turimo turto vertės, labai svarbu atsižvelgti į santykį tarp būtinųjų kasdienių išlaidų ir įmokų už paskolas. Paskolos grąžinimas - tai paskolos dalies ir palūkanų mėnesinė arba metinė įmoka (Andriukaitis ir kt., 2009).

Skolos aptarnavimo rodiklis – būtiniosios gyvenimo išlaidos, padalintos iš įmokų už paskolas kartu su palūkanomis. Šis rodiklis nustato, kiek pinigų yra uždirbama 1 eurui, skirtam apmokėti paskolą ir palūkanas. Jeigu šio rodiklio reikšmė yra didelė, vadinasi, paskolą grąžinti bus lengviau. Jeigu reikšmė lygi 1, tai apmokėjus visas būtinas išlaidas (komunalinius mokesčius ir kt.), visa likusi pinigų suma yra sumokama už paskolos grąžinimą. Jei rodiklis yra mažesnis už 1, vadinasi, uždirbamų pajamų neužtenka apmokėti paskolų grąžinimo mokėjimams. Būtų netikslinga vertinti šeimos finansinę padėtį remiantis tik šiuo rodikliu (reiktų imti kelis skirtingus rodiklius), tačiau jei skolos aptarnavimo rodiklis yra lygus 3 ar daugiau, tai yra geras įvertinimas, nes tai reiškia, kad didžioji dalis uždirbamų pajamų nebus panaudojamos vien skoloms grąžinti (Andriukaitis ir kt., 2009).

Taip pat verta paminėti, jog paskolos gali būti suteiktos tik pilnamečiams Lietuvos Respublikos piliečiams arba asmenims, kurie turi leidimą nuolat gyventi Lietuvoje. Taip pat paskolos gavėjai turi gauti nuolatinės ir pakankamas pajamas. Lietuvoje paskolos yra išduodamos tik eurai. Prieš suteikdami paskolą bankai atidžiai išanalizuoja kliento finansinius duomenis, jie atsižvelgia į jo bei sutuoktinio nuolatinės ir papildomas pajamas. Kadangi paskolos grąžinimo įmokos dažniausiai mokamos kas mėnesį (palūkanų mokėjimas visada mokamas kas mėnesį), tai ir vertinamos yra mėnesinės pajamos. Rekomenduojama, kad įmoka už paskolą būtų mokama atlyginimo gavimo dieną arba dieną po jos. Bankai turi prieigą prie „Sodros“ duomenų bazės, taigi klientas, norintis gauti paskolą, pildo prašymą jai gauti ir

pasirašo, jog sutinka, kad bankas gali naudoti jo asmens kodą, prisijungęs prie šios duomenų bazės. Pasitaiko atvejų, kuomet bankas paprašo kliento pateikti jo pajamas patvirtinančių dokumentų (juos suteikia darbovietė), jei kliento gaunamas atlyginimas yra vedamas į banko, iš kurio norima gauti paskolą, sąskaitą, pajamas patvirtinančių dokumentų pateikti nereikia. Gavęs reikiamus duomenis bankas apskaičiuoja, kokia pinigų suma lieka iš pajamų atėmus visus turimus mėnesinius įsipareigojimus, tai gali būti jau turimos paskolos, draudimo įmokos, lizingo sutartis ir kt. Pasitaiko atvejų, kuomet bankas atsižvelgia į paskolos aptarnavimo rodiklį – maksimalią pinigų sumą (atėmus turimus finansinius įsipareigojimus), išleidžiamą paskolai ir palūkanoms mokėti kas mėnesį, išreikštą procentais nuo grynujų šeimos pajamų. Bankai šį rodiklį ne visada apskaičiuoja vienodai, tai priklauso nuo gaunamų pajamų, nes yra pastebėta, jog kuo daugiau asmuo uždirba, tuo daugiau ir išleidžia. Taip pat bankai nustato, kokia pinigų suma lieka kiekvienam šeimos nariui, kuomet iš pajamų jau yra atskaičiuota paskolos grąžinimo mėnesinė įmoka ir palūkanos, tuomet žiūrima, ar tokia suma atitinka bent minimalius reikalavimus. Bankui dar svarbu išsiaiškinti, ar klientas nėra registruotas Asmenų skolų registre, jeigu jis turėjo skolų, yra atsižvelgiama į tai, kokioms reikmėms buvo pasiskolinta (ar tai buvo pirmo būtinumo prekė arba paslauga, ar ne). Taip pat yra svarbi informacija apie jau apmokėtas skolas ir dar neapmokėtas. Bankas, prieš išduodamas paskolą, patikrina, ar asmuo turi kitų skolinių įsipareigojimų, jie yra registruojami Lietuvos banko Paskolų rizikos duomenų bazėje, joje teikiama informacija apie asmens paskolos gavėjus ir jiems suteiktas paskolas, pavyzdžiui, vartojimo paskolą, kreditą verslui ar lizingą. Taip pat yra patikrinamas areštų registras, žiūrima, ar klientas nėra ten registruotas. Kadangi klientas kartu su sutuoktiniu turi pateikti informaciją apie visą turimą turtą, tai yra analizuojama bendra kliento turtinė padėtis (Andriukaitis ir kt., 2009).

Andriukaitis ir kt. (2009) teigia, kad yra vertinama ir kita informacija:

- kliento amžius (kuo žmogus yra senesnis arba jaunesnis, tuo rizika tampa didesnė, palyginus su vidutinio amžiaus žmogumi);
- profesija (jeigu asmens pajamos nėra griežtai fiksuotos arba jo profesija gali išnykti ar tapti nebereikalinga ateityje, toks žmogus yra laikomas rizikingesniu klientu);
- darbovietėje išdirbtas laikas (jeigu žmogus visą savo gyvenimą išdirbo vienoje darbovietėje, atsiranda rizika, kad, jeigu jis neteks darbo, jam bus sunkiau adaptuotis ir rasti naują darbą; žmogus, kuris labai dažnai keičia darbus yra vertinamas kaip nepastovus ir taip pat laikomas rizikingu klientu);
- kliento reputacija;

- tame banke jau žinoma kliento kredito istorija (atsižvelgiama į tai, ar jis visada laiku vykdavo savo įsipareigojimus, ar ne).

Atsakingojo skolinimo nuostatuose rašoma, jog atsakingasis skolinimas yra tokia veikla, kuomet kredito davėjai išsamiai išanalizuoja ir įvertina paskolos gavėjo kreditingumą, neprisiima per didelės kredito rizikos, stengiasi, jog paskolos gavėjas neprisiimtų per didelių finansinių įsipareigojimų ir vengia sudaryti sisteminę riziką, kuri turi įtakos visai ekonomikai.

Išskiriami šie atsakingojo skolinimo reikalavimai:

- Kreditorius detaliai išanalizuoja ir įvertina paskolos gavėjo kreditingumą, remdamasis pakankama informacija ir tik tuomet priima sprendimą.
- Kredito davėjas įvertina visą reikšmingą informaciją, kuri gali turėti įtakos paskolos gavėjo kreditingumui, t. y. iš paskolos gavėjo gautą informaciją, iš kreditingumo vertinimo registrų ir kitų informacinių sistemų gautus duomenis bei kitą prieinamą informaciją. Ypač svarbūs šie veiksniai: paskolos gavėjo pajamos, kredito istorija, pajamų augimo ir mažėjimo galimybė, visi jau turimi finansiniai įsipareigojimai.
- Skolinimo procese yra taikomas maksimalios leistinos kredito sumos ir įkeičiamo nekilnojamojo turto vertės santykio rodiklis.
- Skolinimo procese svarbu paskolos gavėjo vidutinės įmokos pagal skolinius įsipareigojimus ir pajamų santykio ribojimas, maksimalios kredito sutarties trukmės ribojimas bei reguliarios negrąžintą kredito sumą mažinančios įmokos.

1.4 Epidemijų poveikis ekonomikai

Kalbant bendrai apie epidemijų poveikį ekonomikai, akivaizdu, jog išauga valstybinės ir privačios sveikatos sistemos išlaidos, susijusios su užsikrėtusiųjų medicininio gydymu ir protrūkio kontrole. Didelis protrūkis gali užvaldyti sveikatos sistemą, apribodamas gebėjimą spręsti įprastas sveikatos problemas. Be sukrėtimų sveikatos sektoriuje, epidemijos verčia ligonius ir jų prižiūrėtojus praleisti darbą arba dirbti mažiau efektyviai, o tai mažina produktyvumą. Baimė užsikrėsti gali nulemti socialinį atsiribojimą arba mokyklų, įmonių, prekybos įstaigų, transporto ir viešųjų paslaugų uždarymą – visa tai sutrikdo ekonominę ir kitą socialiai vertingą veiklą. Susirūpinimas dėl ligos plitimo gali sumažinti prekybą, dažnai žmonės nustoja keliauti, todėl nukenčia ir turizmo sektorius (Bloom ir kt., 2018).

Bloom ir kt. (2018) teigia, kad protrūkių ir epidemijų pasekmės visoje ekonomikoje pasiskirsto nevienodai. Kai kurie sektoriai netgi gali gauti finansinės naudos, o kiti nukenčia

neproporcingai. Farmacijos įmonės, gaminančios vakcinas, antibiotikus ar kitus produktus, reikalingus reaguoti į protrūkį, yra potencialūs naudos gavėjai, o sveikatos ir gyvybės draudimo bendrovės bent trumpuoju laikotarpiu, tikėtina, kad turi didelių išlaidų. Pastebima, kad pažeidžiamiausi gyventojai yra tie, kurie gauna mažas pajamas. Jie gali nukentėti labiausiai, nes labiau pajaučia finansines sveikatos išlaidas nei didesnes pajamas gaunantys asmenys. Be to, anot De Santis ir Van der Veken (2020) pandemija gali padidinti pajamų nelygybę įvairiose šalyse, nes dėl jos neproporcingai didelė našta tenka žemos kvalifikacijos darbuotojams, taip pat ir infekcinės ligos bei su jomis susijusių mirčių skaičius gali greičiau plisti mažesnes pajamas gaunančiose šalyse, atsižvelgiant į dideles sveikatos priežiūros išlaidas ir viešąsias išlaidas, kurių pareikalauja kova su virusu. Ekonomistai susirūpinę, kad pandeminės ligos didina nelygybę. Skaičiuojama, kad tikėtinas realių pajamų praradimas dėl pandemijos yra dvigubai didesnis mažesnes pajamas gaunančiose šalyse (9,8 %), palyginti su didesnes pajamas gaunančiomis šalimis (4,7 %).

Colvin ir McLaughlin (2020) teigia, kad iki galo suprasti galimą būsimą ekonominį COVID-19 viruso poveikį vis dar sunku, nes tokio masto ligos plitimas šiuolaikiniame pasaulyje yra neturintis precedento. Artimiausia paralelė yra 1918 m. gripo pandemija, populiariai žinoma kaip ispaniškas gripas (nes pirmą kartą apie tai buvo pranešta Ispanijos laikraščiuose). 1918 m. gripas buvo paskutinė pasaulinė pandemija, maždaug trečdalis pasaulio gyventojų užsikrėtė šia ūmia kvėpavimo takų infekcija. Mirusiųjų skaičius siekė nuo 20 mln., tačiau manoma, kad galėjo siekti ir daugiau – apie 50 mln. Palyginimui, devyni milijonai žmonių žuvo kovose per Pirmąjį pasaulinį karą. Tikriausiai apie 2–3 % tų, kurie užsikrėtė šiuo virusu, mirė, tačiau didžioji mirtingumo dalis atsirado dėl komplikacijų, tokių kaip plaučių uždegimas, o ne nuo paties gripo.

Pirmasis pasaulinis karas buvo ką tik pasibaigęs ir ištisos armijos buvo demobilizuotos, grįždamos namo su liga. Protrūkiausiai išplito pagrindiniais transporto maršrutais. Tiesioginės ekonominės 1918 m. pasekmės kilo dėl panikos, kurią sukėlė gripo plitimas. Dideli miestai iš esmės buvo laikinai uždaryti, nes jų gyventojai buvo prikaustyti prie lovų. Buvo uždarytos įmonės (didžiausius nuostolius patyrė paslaugų ir pramogų sektorius), mokyklos, teatrai, bažnyčios, atšaukti sporto renginiai ir uždrausti privatūs susirinkimai, įskaitant laidotuves, taip siekiant sustabdyti ligos plitimą (Colvin ir McLaughlin, 2020).

Anot Geloso ir Pavlik (2020), ši liga itin paveikė sveikus, darbingo amžiaus žmones, o tai turėjo įtakos ekonominės veiklos lėtėjimui, ypač karo sukeltų suvaržymų kontekste.

Daugybė vyriausybių, dalyvavusių kare, nuslėpė blogas naujienas apie karą ir gripą, o tai ribojo visuomenės sąmoningumą ankstyvoje pandemijos stadijoje. Colvin ir McLaughlin (2020) teigia, kad ekonominės pandemijos pasekmės apėmė darbo jėgos trūkumą ir darbo užmokesčio didėjimą, taip pat didesnę socialinės apsaugos sistemų naudojimą. Ekonomikos istorikai nesutaria, kiek sumažėjo BVP, nes gripo padarinius sunku atskirti nuo Pirmojo pasaulinio karo poveikio.

Correia ir kt. (2020) atlikdami tyrimą apie pandemijų poveikį ekonomikai, aiškinosi, kaip ispaniškojo gripo metu buvo paveikta skirtingų JAV miestų ekonomika, priklausomai nuo to, kaip greitai miestų valdžia reagavo į ligos plitimą ir ėmėsi nefarmacinių intervencijos priemonių, tokių kaip socialinis atsiribojimas. Atliktas tyrimas parodė, jog vietovėse, kuriose buvo greičiau reaguojama į gripo plitimą, buvo mažesnis gyventojų mirtingumas, o tai vėlesniame laikotarpyje padėjo ekonomikai greičiau atsigauti. Nors nefarmacinės intervencijos priemonės mažina ekonominį aktyvumą, jos gali išspręsti koordinavimo problemas, kurios atsiranda kovojant su ligų plitimu, ir sušvelninti su pandemija susijusius ekonomikos sutrikimus. Kalbant apie ekonominius pandemijos padarinius, pastebima, kad labiau paveiktose vietovėse santykinai sumažėjo gamybos užimtumas, gamybos apimtys, bankų turtas ir ilgalaikio vartojimo prekių vartojimas. Miestuose, kurie įsikišo anksčiau ir „agresyviau“, 1919 m., pasibaigus pandemijai, santykinai padidėjo gamybos užimtumas, gamybos apimtis ir bankų turtas. Pastebima, jog taikant ryžtingas ir ankstyvas intervencijas galima išvengti didelių ekonominės veiklos sutrikimų, o ligos atvejų smarkiai nepadaugėja, todėl gerai sukalibruotos, ankstyvos ir stiprios intervencijos priemonės neturėtų būti vertinamos kaip didelės ekonominės išlaidos pandemijos metu.

2. TYRIMO METODAI

Tyrimo tikslas – suprasti, kokią poveikį COVID-19 pandemija padarė vartojimo paskolų rinkai Lietuvoje ir pagrįsti arba atsisakyti iškeltos hipotezės, kad ši pandemija sumažino vartojimo paskolų rinkos aktyvumą. Tyrimo uždaviniai: pasirinkti tinkamą tyrimo metodą, apskaičiuoti tyrimo imtį, apibrėžti respondentų kriterijus, sugalvoti anketos klausimus, internetiniame tinklalapyje sukurti apklausą ir ją pasidalinti socialiniuose tinkluose su žmonėmis, kurie atitinka respondentų kriterijus.

Bakalauro baigiamojo darbo tyrimui atlikti buvo pasirinktas kokybinio tyrimo metodas. Analizuojant kokybinio tyrimo ypatumus, šis metodas buvo pasirinktas tam, kad galėtume suvokti žmonių elgesį kaip dinamišką ir situacinį. Taip pat buvo aktualu tai, kad kokybinio tyrimo rezultatai padeda suprasti ir interpretuoti socialinį pasaulį. Kokybinio tyrimo metodas buvo pritaikytas todėl, kad galėtume tirti autentiškus respondentų pasisakymus bei duomenis išreikšti vaizdine forma. Buvo aktualu ir tai, kad pasirinkto metodo dėka galėtume sužinoti, kokie veiksniai paskatino tam tikrus reiškinius bei elgesį ir tai leistų suformuluoti teiginius. (Eurointegracijos projektai, n. d.)

Atliekant struktūrizuotą, iš numatyto uždavinio kilusios hipotezės, tyrimą, buvo pasirinktas apklausos formatas. Sudarytu klausimynu yra siekiama patvirtinti arba paneigti praktikoje jau įžvelgtus nuostatus, norima atrasti sąsajas tarp skirtingų tyrimo kriterijų. Anketa yra patogus tyrimo instrumentas, kurio pagalba galima nesunkiai susisteminti informaciją, kurią pateikia respondentai. Kadangi anketa yra pildoma individualiai, respondentas kiekvienam klausimui gali skirti tiek laiko, kiek jam reikia ar norisi. Siekiant gauti teisingą informaciją, svarbu, jog apklausoje klausimai nebūtų šališki, specialiai nukreipiantys respondentą tyrėjui reikiama linkme (Mokslo medis, n. d.).

Renkantis tyrimo imtį buvo panaudota imties dydžio skaičiuoklė, joje pasirinkta 99 % tikimybė su 7 % paklaida. Apklausos pagalba norima išsiaiškinti, kaip COVID-19 pandemijos metu keitėsi vartojimo paskolų rinkos aktyvumas Lietuvoje, todėl populiaciją buvo apskaičiuota remiantis Registrų centro internetiniame puslapyje pateiktais duomenimis apie Lietuvos Respublikoje gyvenančius asmenis. Kadangi Lietuvoje paskolos gali būti suteiktos tik pilnamečiams asmenims, apklausos respondentai turėjo atitikti būtent šį kriterijų. Pagal pateiktus duomenis apskaičiuota, jog suapvalinus Lietuvoje gyvena apie 2 500 000 pilnamečių asmenų. Imties dydžio skaičiuoklėje pateiklus reikiamus duomenis išsiaiškinta, jog tyrimo imtis turi siekti 340 apklaustųjų.

Pateiktą apklausą sudarė nuo 9 iki 18 tam tikra tvarka išdėstytų klausimų kiekvienam respondentui, priklausomai nuo prieš tai pasirinktų atsakymų į tam tikrus klausimus. Remiantis iškeltais tikslais, klausimynas sudarytas lyginamuoju principu, respondentų klausiant apie jų įpročius prieš prasidedant COVID-19 pandemijai ir jai prasidėjus.

Anketa buvo pasidalinta socialiniuose tinkluose, kurių dėka surinkti 378 asmenys, užpildę klausimyną. Kadangi buvo surinkta daugiau respondentų atsakymų, nei buvo numatyta tyrimo imtyje, panaudoti visi atsakymai, kad gauti rezultatai būtų tikslesni.

Tam, kad būtų identifikuota ir išskirta apklausiamųjų grupė, būtų galima įsivaizduoti rinkos dalyvius, respondentai turėjo pažymėti savo lytį, pasirinkti amžiaus kategoriją, kuri anketoje suskirstyta taip: 25 m. ir jaunesnis, 26–35 m., 36–45 m., 46–55 m., 56–65 m., 66 m. ir daugiau. Taip pat pasirinkti labiausiai tinkantį atsakymą, kuris nusakytų gaunamas respondento pajamas po mokesčių iš šių kategorijų: iki 1 500 Eur, 1 500–3 000 Eur, 3 000–4 500 Eur, 4 500 Eur ir daugiau.

Pagrindinis anketos klausimas žymėjo apklausiamųjų įprotį skolintis (imti vartojimo paskolą) prieš pandemiją ir jos metu. Respondentui pasirinkus teigiamą atsakymą, kuris žymėjo, kad asmuo ėmė vartojimo paskolą nurodytu laikotarpiu, jis buvo nukreipiamas į atitinkamą anketos sekciją, kurioje buvo tikslinamos vartojimo paskolos detalės:

- suma – vartojimo paskola iki 1 000 Eur; 1 000–4 000 Eur; 4 000–7 000 Eur; 7 000–10 000 Eur; 10 000–14 000 Eur; 14 000–17 000 Eur; 17 000–20 000 Eur; 20 000 Eur ir daugiau;
- grąžinimo terminas – iki 6 mėn.; 0,5–1 m.; 1–2 m.; 2–3 m.; 3–4 m.; 4–5 m.; 5 m. ir daugiau;
- vartojimo paskolos paskirtis – automobiliui; namų apyvokos daiktams; būsto remontui; studijoms; medicinos paslaugoms; atostogoms; kiti variantai.
- pasirinkta kredito įstaiga - komercinis bankas; kredito unija; vartojimo kredito davėjai; tarpusavio skolinimo platformos.

Apklaustajam pasirinkus neigiamą atsakymą, kuris žymėjo, kad asmuo neėmė vartojimo paskolos per nurodytą laikotarpį, jis buvo nukreipiamas į atitinkamą sekciją, kurioje respondento buvo klausama apie svarstymą imti vartojimo paskolą, tokiu būdu bandant nustatyti didėjančią arba mažėjančią poreikį skolintis nurodytais laikotarpiais.

Bakalauro baigiamojo darbo tyrimo anketoje taip pat buvo domimasi gyventojų taupymo įpročiais. Respondentai buvo prašomi nurodyti, ar jie taupė savo lėšas apibrėžtais laikotarpiais – prieš COVID-19 pandemiją ir per ją. Pasirinkus teigiamą atsakymą buvo tikslinama pajamų dalis, skirta taupymui – asmuo rinkosi, kad taupymui skyrė iki 5 %, 10 %, 20 % arba 30 % ir daugiau savo gaunamų pajamų.

Remiantis Lietuvos Respublikos seimo 2020 metų kovo 17 dieną priimtu vartojimo kredito įstatymo papildymu, kuris suteikė galimybę paskolų turėtojams atidėti kredito dalies mokėjimą iki 3 arba 6 mėnesių, tyrimo anketoje taip pat buvo klausiama respondentų, kurie turi ar turėjo vartojimo paskolą, apie pasinaudotą galimybę tai padaryti.

Atliekant baigiamojo bakalauro darbo tyrimą duomenys buvo renkami ir apdorojami anonimiškai, tyrimo metu buvo laikomasi svarbiausių etikos principų. Prieš pradedant pildyti anketą, kiekvienas tyrimo dalyvis susipažino ir buvo informuotas apie tai, kad anketos duomenys bei rezultatai bus naudojami tik baigiamojo darbo tyrimui universitete atlikti ir nebus viešai publikuojami.

Analizuojant atlikto tyrimo rezultatus buvo naudojami apklausos kūrimo internetiniame tinklalapyje pateikti respondentų atsakymų statistiniai duomenys bei atskiri apklaustųjų atsakymai, kurie buvo apdoroti naudojant MS Excel programą.

3. LIETUVOS EKONOMIKOS, VARTOJIMO PASKOLŲ RINKOS IR PORTFELIO ANALIZĖ

3.1 Lietuvos ekonomika pandemijos metu

Lietuvos banko apžvalgoje (2021) teigiama, kad palyginus su kitomis ES valstybėmis, Lietuvos ekonomika buvo paveikta ne taip stipriai, 2021 m. pradžioje galima įžvelgti, kad ekonomika jau iš lėto atsigauja. Kai prasidėjo krizė, kurią sukėlė COVID-19, daugelis tikėjosi, kad Lietuvos BVP stipriai sumažės, tačiau 2020 m. duomenys rodo, kad BVP susitraukė 0,8 %, tai yra vienas iš mažiausių BVP susitraukimų tarp ES valstybių, o visos ES ekonomika sumažėjo netgi 6,1 %. Buvo keletas veiksnių, kurie darė įtaką nedideliam Lietuvos ekonomikos nuosmukiui (palyginus su kitomis ES valstybėmis). Kaip vieną iš pagrindinių veiksnių būtų galima paminėti, kad Lietuva gavo gan didelę valstybės paramą, taip pat pirmoji COVID-19 banga nebuvo tokia didelė, kaip kitose valstybėse. Dar svarbu tai, kad Lietuvos ekonomika mažai priklauso nuo labiausiai nukentėjusių veiklų, pavyzdžiui, turizmo ir, galiausiai, eksportuotojai ir toliau sėkmingai galėjo vykdyti savo veiklą. Tačiau viskas nebuvo taip teigiama, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. 2020 m. Lietuvos nedarbo lygis buvo aukščiausias nuo 2015 m. (sudarė 8,5 %), o tam didelę įtaką darė tai, kad buvo atleista daug žmonių, kurie dirbo apgyvendinimo, maitinimo, prekybos srityse, nes šios veiklos turėjo daugiausiai apribojimų. Taip pat pastebėta, kad padidėjo jauno amžiaus bedarbių skaičius, galimai taip atsitiko todėl, kad darbdaviai, susidūrę su sunkumais, dažniau renkasi išsaugoti vyresnius darbuotojus, turinčius daugiau patirties bei prisiimančius daugiau atsakomybės, taip jie tampa vertingesni įmonėms. Nors nedarbo lygis išaugo, COVID-19 pandemija neturėjo neigiamo poveikio darbuotojų atlyginimams. 2020 m. pabaigoje vidutinis darbo užmokestis buvo 12,2 % didesnis nei 2019 m. pabaigoje, dėl to būtų galima teigti, kad daugelis Lietuvos gyventojų per pandemiją finansiškai gyveno netgi geriau. Lyginant 2021 m. pirmąjį ketvirtį su ankstesniu ketvirčiu, buvo pastebėtas realiojo BVP augimas 1,8 %, o palyginant su tuo pačiu ketvirčiu prieš metus, užfiksuotas 1 % augimas. Taip pat yra tikimasi, kad Lietuvos ūkis šiais metais išaugs 5,1 %.

2020 m. bankai, veikiantys Lietuvoje, nepatyrė didelių nuostolių, jų veiklos rodikliai buvo geri, iš to galima daryti išvadą, kad jie geba dirbti tvariai netgi nepalankiomis sąlygomis. 2020 m. Lietuvos bankų veiklos rodikliai pablogėjo labai nežymiai ir buvo vieni geriausių, lyginant su kitomis ES valstybėmis, o neveiksnių paskolų lygis stipriai nesikeitė, tai parodo, kad bankai yra gerai kapitalizuoti ir gali susitvarkyti su atsiradusiais nuostoliais. Bankų

likvidumas padidėjo, nes įmonės ir gyventojai savo santaupas panaudojo indėliams, taigi net jei šiuo metu indėlių sumažėtų 40 %, bankai tai atlaikytų be didelių pastangų. 2020 m. šio sektoriaus pelnas buvo panašus kaip 2012–2017 m. vidurkis, tačiau mažesnis negu praeitais metais (Lietuvos bankas, 2021).

Kol kas stipraus neveiksnių paskolų augimo nebuvo pastebėta, tačiau dalies skolininkų kredito rizika padidėjo. 2020 m. fiksuotas nedidelis įmonių bei vartojimo neveiksnių paskolų rodiklių išaugimas, tačiau tam įtakos turėjo vienkartiniai atvejai keliuose bankuose ir palyginamosios bazės sumažėjimas. Bankai pasirašė moratoriumus leisdami verslams bei gyventojams atidėti mokėjimus už paskolas, o tai pristabdė neveiksnių paskolų didėjimą. Vis dėlto palyginus su kitomis ES valstybėmis, Lietuvoje veikiančiuose bankuose pasirašytų moratoriumų dalis nebuvo reikšminga, o po kurio laiko baigėsi jų galiojimo laikas, todėl įmonės ir gyventojai turėjo vėl mokėti bankams priklausančias įmokas, kaip jie tai darė anksčiau. Svarbu paminėti, kad iš paskolų moratoriumų, kurių galiojimas baigėsi, ir kitų pertvarkytų paskolų tik apie 10 % tapo neveiksnių. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad skolininkų padėtis nėra tokia bloga, tačiau bankuose išaugo paskolų, kurių rizika yra padidėjusi, o tai galimai rodo prastėjančią paskolų kokybę (Lietuvos bankas, 2021).

Lietuvos bankas (2021) užfiksavo, jog pastaraisiais metais vartojimo paskolų srautas sumažėjo, tačiau išaugo tarpusavio skolinimo platformų populiarumas. 2020 m. naujų vartojimo paskolų, kurias suteikė kiti vartojimo kreditų davėjai (ne bankai), vertė siekė 390 mln. eurų (sumažėjo ketvirtadaliu lyginant su praėjusiais metais). Taip pat sumažėjo ir bankų suteiktų vartojimo paskolų skaičius, 2021 m. kovo mėn. srautas krito 7,6 % ir sudarė 223 mln. eurų. Tačiau 2021 m. pirmojo ketvirčio pabaigoje buvo galima matyti, jog suteiktų vartojimo paskolų srautas iš lėto atsigauna. Kaip jau buvo minėta, per karantiną nežymiai išaugo tarpusavio skolinimo platformų klientų srautas. 2020 m. vartojimo paskolų, kurias suteikė tarpusavio skolinimo platformų operatoriai, vertė siekė 35,4 mln. eurų (3,8 % daugiau nei praėjusiais metais), o portfelio vertė išaugo 23 %.

Kadangi COVID-19 pandemija sukėlė sumaištį visų žmonių gyvenimuose, normalu, jog daugelis jautėsi neužtikrinti dėl ateities, o tai lėmė skolinimosi vartojimui sumažėjimą. Karantino metu gyventojai vengė prisiimti naujų finansinių įsipareigojimų, nes išaugo neapibrėžtumas bei neužtikrintumas, žmonės negalėjo būti įsitikinę, jog pasiskolinę tą skolą sugebės grąžinti. Taip pat dėl įvestų įvairių ribojimų, gyventojai išleido mažiau pinigų, pavyzdžiui, pramogoms, o tai galimai sumažino skolinimosi poreikį. Nors dalis gyventojų

neteko darbo ir jų pajamos stipriai sumažėjo, dalies jų finansinė padėtis nepasikeitė arba netgi pagerėjo. Taip įvyko dėl padidėjusio darbo užmokesčio, tai sudarė palankias sąlygas žmonėms taupyti (buvo pastebėta, kad indėlių skaičius padidėjo daugiau nei penktadaliu). Nors gyventojų požiūris ir lūkesčiai dėl ateities vis dar nėra tokie, kokie buvo prieš pandemiją, tačiau vartotojų pasitikėjimo rodiklis vėl tapo teigiamas, o atlaisvinti ribojimai skatina žmones daugiau vartoti bei skolintis šiems reikmėms (Lietuvos bankas, 2021).

Numanoma, kad didelis ES paramos srautas Lietuvai skatins ekonomikos augimą 2021 ir 2022 metais, o per ateinančius 6 metus Lietuva gaus 14,5 milijardus eurų paramos - tai yra 1,6 milijardo didesnė suma, kurią per paskutinius 6 metus ES skyrė Lietuvai. Labai svarbu atkreipti dėmesį į veiksnius, dėl kurių Lietuva patyrė spartų „V“ formos atsigavimą prasidėjus COVID-19 pandemijai: pirmoji viruso banga buvo efektyviai suvaldyta, dėl to karantino priemonės buvo sušvelnintos anksčiau nei daugelyje kitų ES šalių. Prie ekonomikos atsigavimo prisidėjo ir ekonomikos skatinimo programa, kuri pasiekė verslus ir gyventojus (Mauricas, n. d.).

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvos ekonomika nepatyrė tokio didelio sukrėtimo, kokio buvo galima tikėtis, tam įtakos turėjo ir gauta parama. Lietuvos BVP susitraukimas buvo vienas mažiausių Europos Sąjungoje, tačiau dėl karantino suvaržymų daug žmonių neteko darbo, todėl stipriai pakilo nedarbo lygis, ypač tarp jaunų asmenų. COVID-19 pandemija neturėjo neigiamos įtakos atlyginimams, jie 2020 m. net padidėjo. Žvelgiant į situaciją Lietuvos bankuose, jie nepatyrė didelių nuostolių, taip pat neišaugo ir neveiksnių paskolų skaičius, tačiau padidėjo paskolos gavėjų kredito rizika. Svarbu paminėti, kad vartojimas šalyje yra glaudžiai susijęs su esama ekonomine situacija, todėl daro poveikį vartojimo paskolų rinkai.

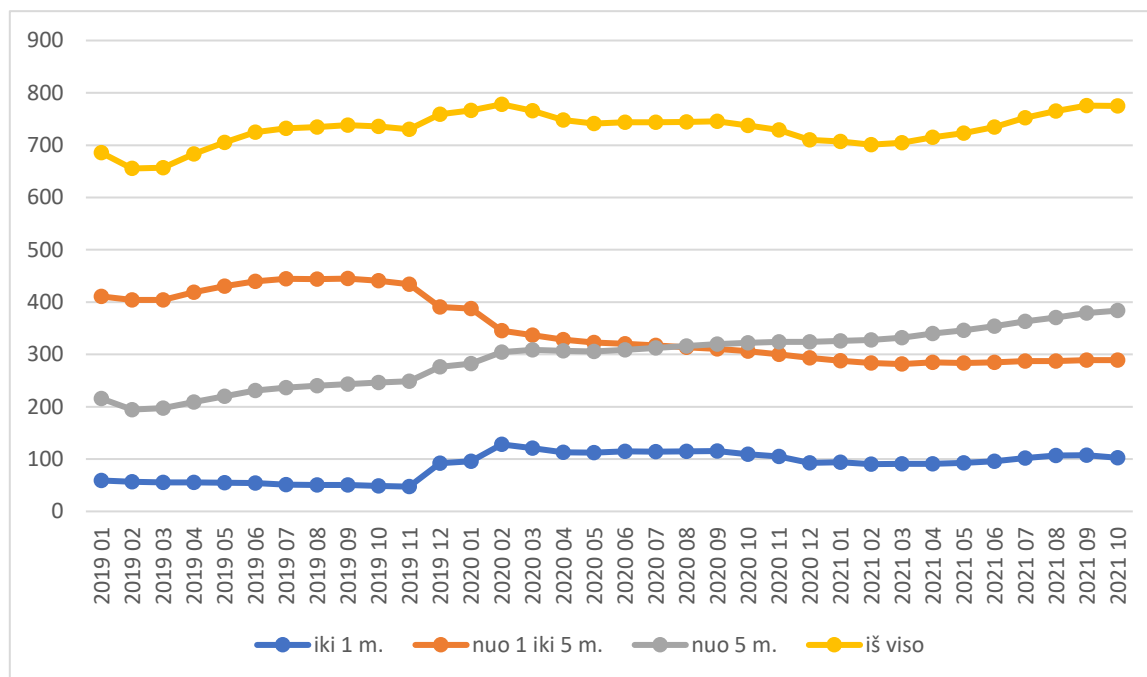
3.2 Vartojimo paskolų portfelio dinamika

Iš viso paskolos vartojimui nuo 2019 m. 01 mėn. iki 2021 m. 10 mėn. išaugo nuo 685,6 mln. eurų iki 775,1 mln. eurų. Nuo šio laikotarpio pradžios pastebimas išduotų vartojimo paskolų sumos augimas su didžiausia reikšme 2020 m. vasario mėn. – 778,1 mln. eurų. Tačiau, nuo tų metų vasario mėn. vartojimo paskolos pradėjo kristi iki pat 2021 m. vasario mėn., po to paskolų portfelis vėl pradėjo didėti. Žvelgiant detaliau į vartojimo paskolas su grąžinimo terminu iki 1 m. galima pastebėti augimą, bet didžiausias šuolis įvyko nuo 2019 m. lapkričio mėn. iki 2020 m. vasario mėn. – paskolos išaugo 80,8 mln. eurų. Tuo tarpu, vartojimo paskolos su grąžinimo terminu nuo 1 m. iki 5 m. tuo pačiu laikotarpiu nuo 2019 m. lapkričio mėn. iki 2020 m. vasario mėn. patyrė nuosmukį ir sumažėjo 88,7 mln. eurų. Vartojimo paskolų su

grąžinimo terminu nuo 5 m. skaičius per visą laikotarpį stabiliai kilo ir laikotarpio pabaigoje siekė 383,7 mln. eurų.

2 paveikslas

Paskolos vartojimui milijonais eurų nuo 2019 m. 01 mėn. iki 2021 m 10 mėn.

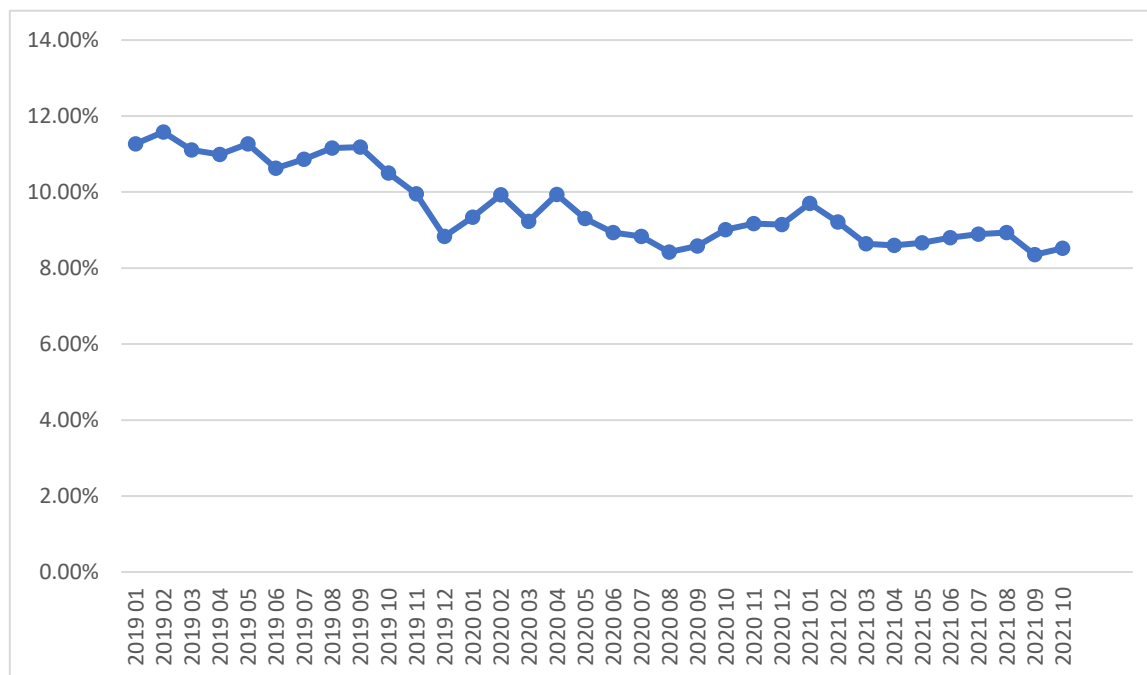

Šaltinis: Lietuvos bankas, 2021.

Remiantis Lietuvos Banko duomenimis, vartojimo paskolų palūkanų norma nuo 2019 m. sausio mėn. nuo 11,27 % nukrito iki 8,52 % 2021 m. spalio mėn. Pastebima, jog nuo 2019 m. rugsėjo iki gruodžio mėn. palūkanų norma smarkiai krito per 2,35 %. Tuo pačiu laikotarpiu buvo užfiksuotas vartojimo paskolų (ypač su grąžinimo terminu iki 1 m.) šuolis, kuris siejamas su palūkanų normos kritimu. Akivaizdu, kad COVID-19 pandemijos laikotarpiu vartojimo paskolų palūkanų norma lyginant yra žymiai mažesnė, negu prieš pandemiją, tam įtakos turi rinkos ekonominė situacija, kuri cikliška veikia palūkanų normų pokyčius. Šiuo metu dėl epidemiologinės situacijos sukulto ūkio nuosmukio ir sumažėjusio bendro vidaus produkto, vartojimo paskolų palūkanų norma įgavo mažėjančią tendenciją. Prie to prisidėti taip pat gali sumažėjęs vidinis vartojimas. Dėl COVID-19 pandemijos įvesto karantino prekių ir paslaugų gamyba taip pat turėjo nukristi, dėl to didėjo nedarbas. Bankai mažina palūkanų normas tam, kad įdarbintų likvidžias lėšas, kurių perteklius atsiranda ekonomikos nuosmukio metu (Jasienė, 2013).

3 paveikslas

Vartojimo paskolų palūkanų norma nuo 2019 m. 01 mėn. iki 2021 m. 10 mėn.

Šaltinis: Lietuvos bankas, 2021.

COVID-19 neigiamai paveikė namų ūkių kredito riziką. Nors tokiais atvejais įprasta griežtinti skolinimo standartus, panašu, kad bankai pasielgė priešingai ir nusprendė įvesti ne tokias griežtas sąlygas. COVID-19 pandemijos metu pailgėjo vartojimo kreditų portfelių terminas, sumažėjo palūkanų normos. Pavyzdžiui, vidutinės naujų vartojimo paskolų palūkanų normos 2020 m. vasario–rugpjūčio mėn. sumažėjo nuo 9,93 % iki 8,42 %. COVID-19 nebuvo vienintelė vartojimo paskolų mažėjimo Lietuvoje priežastis, tačiau svarbu paminėti, kad mažesnę vartojimo paskolų paklausą gali lemti ir kiti veiksniai, pavyzdžiui, šalies makrolygio rizikos ribojimo politika. Pavyzdžiui, Lietuvoje šios politikos priemonės yra labai griežtos, taigi net ir nedidelis namų ūkių pajamų sumažėjimas gali apriboti galimybę gauti kreditą. Statistika rodo, kad nors Lietuvoje užsikrėtimo COVID-19 atvejų pandemijos pradžioje buvo palyginti nedaug, vartotojų skolinimosi mažėjimas buvo gana didelis, lyginant su kitomis ES šalimis, kuriose COVID-19 užsikrėtimų atvejų skaičius augo sparčiau (Saldo, 2020).

Lietuvos banke (2021) užfiksuota, jog per 2020 m. buvo suteikta apie 278 tūkst. naujų vartojimo kreditų, kuriuos išdavė vartojimo kredito davėjai, išskyrus kredito įstaigas. Tai reiškia, kad išdavimo kiekis buvo 36 % mažesnis nei prieš tai buvusiais metais. Svarbu paminėti ir tai, kad vartojimo kreditų bendra portfelio suma mažėjo daugiau nei 11 %, lyginant

su 2019 m. Atsižvelgiant į tai, kad pandemija darė neigiamą įtaką kai kurių, pavyzdžiui pramogų, sektoriaus darbuotojų pajamoms, 2020 m. pabaigoje iš beveik 316 tūkst. vartojimo paskolų daugiau nei 7 % įmokų mokėjimas vėlavo ilgiau kaip 90 dienų. Tų pačių metų pabaigoje įsiskolinimo suma, kurią sudarė delspinigiai, netesybos ir kitos pagal sutartį mokėtinos sumos siekė 29 mln. eurų.

Lietuvos banko Finansų rinkos priežiūros tarnybos vadovė Jekaterina Govina teigė, kad nepaisant jau kelis metus besitęsiančio vartojimo kredito vartotojų traukimosi iš rinkos, COVID-19 pandemija taip pat neigiamai paveikė gyventojų skolinimosi įpročius: nežinomybės ir netikrumo situacija neskatino žmonių prisiimti naujų finansinių įsipareigojimų, taip pat judėjimo, žmonių susibūrimo apribojimai šalyje sumažino patį poreikį skolintis – nebuvo išlaidų, reikalingų pramogoms, atostogų išvykoms ar šventėms trūkumo (Lietuvos bankas, 2021).

Lietuvos bankas (2021) informuoja, kad apie 50 % vartojimo kreditų sumos sudarė prekių ir paslaugų pirkimas išsimokėtinai ir jų buvo išduota 115 tūkst. – iš viso už 189 mln. eurų. Šie skaičiai parodo net 40 % mažesnius paskolų išdavimus, lyginant su 2019 m. Vidutinė metinė palūkanų norma siekė 4 %, vidutinė bendros kredito kainos metinė norma – 9,5 %, o vidutinis paskolos grąžinimo laikotarpis buvo beveik 4 metai. Galima atkreipti dėmesį ir į tai, kad mažieji kreditai, kurių suma neviršija 290 eurų, ir toliau išliko brangiausia bei didžiausią riziką kelianti vartojimo kredito rūšis, kurių kiekis 2020 m. taip pat akivaizdžiai kito ir, lyginant su 2019 m., buvo trečdaliu mažesnis.

Atsižvelgiant į susidariusią situaciją, kai COVID-19 pandemija pradėjo plisti šalyje, Lietuvos Respublikos seimas 2020 metų kovo 17 dieną priėmė vartojimo kredito įstatymo papildymą, kuriuo nedelsiant organizavo galimybę paskolos gavėjams atidėti kredito dalies mokėjimą iki 3, išskirtiniais atvejais iki 6 mėnesių, tokiu būdu padedant vartotojams prisitaikyti prie susidariusios situacijos bei susitvarkyti su iškilusiais finansiniais sunkumais (Paskolų klubas, 2020).

3.3 Tyrimo rezultatų analizė

Baigiamojo bakalauro darbo kokybiniame tyrime dalyvavo 378 respondentai – 118 vyrų ir 260 moterų. Demografiniai apklaustųjų duomenys nurodo, jog anketą pildė 25 m. ir jaunesni asmenys - jų buvo 52,6 %, toliau amžius pasiskirstė taip: 15,9 % sudarė 26–35 m., 13,8 % sudarė 36–45 m., 8,5 % sudarė 46–55 m., 4,2 % sudarė 56–65 m. ir 5 % sudarė 66 m. ir vyresni gyventojai. Daugiau nei trys ketvirtadaliai (79,1 %) mūsų respondentų nurodė

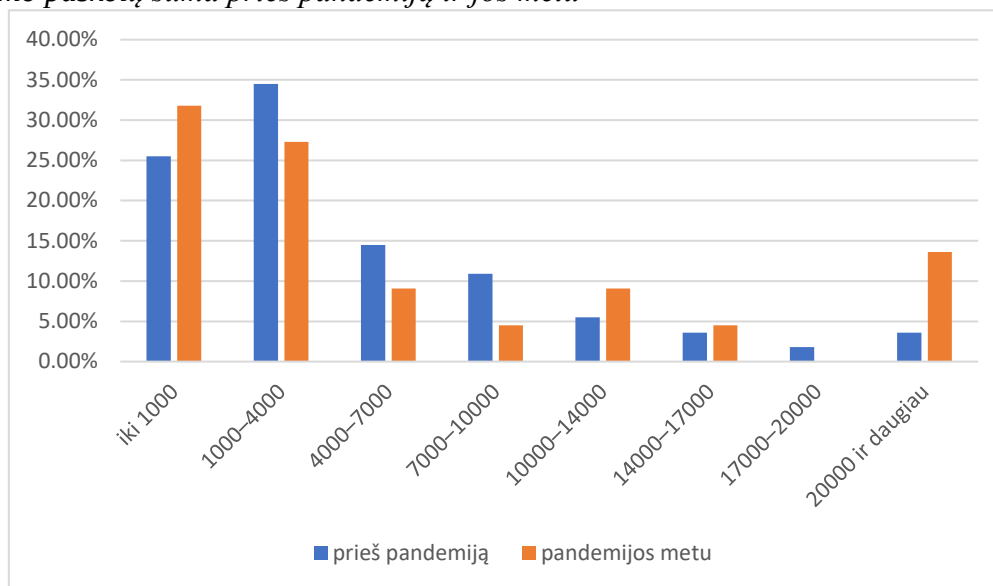
gaunamas pajamas (po mokesčių) iki 1500 Eur, 16,9 % uždirba nuo 1 500 iki 3 000 Eur, o likusieji – daugiau nei 3 000 Eur.

Vartojimo paskolos Lietuvoje prieš COVID-19 pandemiją neteko imti didžiajai daugumai apklaustųjų – 85,2 %, tačiau iš jų 7,5 % apie tai svarstė. Tuo tarpu 14,8 % respondentų teigė ėmę vartojimo paskolą prieš prasidedant pandemijai. Pasidomėjus plačiau pastebėta, kad daugiausiai skolinosi nuo 1 000 iki 4 000 eurų (34,5 % respondentų). Toliau sekė iki 1 000 eurų suma, kurią skolinosi 25,5 % apklaustųjų. Ne mažiau populiarūs atsakymai pasiskirstė tarp 4 000 ir 7 000 (14,5 %) bei tarp 7 000 ir 10 000 (10,9 %) eurų paskolos sumų. Taip pat buvo įdomu atkreipti dėmesį į paskolos grąžinimo termino pasirinkimą. Apklausos rezultatai atskleidė, kad populiariausias terminas buvo nuo 1 iki 2 m., jį rinkosi 23,6 % respondentų. Antroje vietoje būtų galima išskirti paskolos grąžinimo laikotarpį nuo 2 iki 3 m., kurį rinkosi 18,2 % paskolos gavėjų. Toliau pagal populiarumą seka nuo 4 iki 5 m. periodas, o po jo iki 6 mėn. grąžinimo terminas. Vartojimo paskola skirta automobiliui sudarė 30,6 % apklaustųjų, namų apyvokos daiktams skolinosi 24,5 %, o būsto remontui paskolą ėmė 22,4 % respondentų. Likę asmenys vartojimo paskolą skyrė studijoms, medicinos paslaugoms, atostogoms ir kitoms asmeninėms reikmėms. Komerciniai bankai išlaiko populiarumą tarp vartojimo paskolos gavėjų su 71,1 % juos pasirinkusių respondentų. Vartojimo kredito davėjai (pvz. „Credit24“, „Mogo LT“ ir kt.) taip pat buvo gana populiarūs tarp paskolas ėmusių asmenų, juos rinkosi 18,9 % gyventojų.

Tam, kad būtų galima palyginti žmonių skolinimosi įpročius prieš pandemiją ir jos metu, anketoje buvo klausta, ar jiems yra tekę imti vartojimo paskolą jau prasidėjus COVID-19 pandemijai, t. y. nuo 2020 m. kovo mėnesio. Gyventojų atsakymai atskleidė, jog 93,7 % nesiskolino vartojimui pandemijos metu, tačiau 9,1 % iš jų svarstė apie paskolos ėmimą. Pandemijos metu asmenų, svarsčiusių apie vartojimo paskolos ėmimą, buvo daugiau - tai galėtų reikšti padidėjusį poreikį skolintis, tačiau susidarius pavojingai epidemiologinei situacijai, nežinomybės ir galimo finansinio nestabilumo baimė stabdė žmones įsipareigoti kredito įstaigoms. Likę 6,3 % asmenų, kurie skolinosi, įvardijo vartojimo paskolos sumą: didžioji dalis skolinosi iki 1 000 eurų (31,8 %), nuo 1 000 iki 4 000 eurų kreditą ėmė 27,3 % vartotojų, 20 000 eurų ir daugiau skolinosi 13,6 % apklaustųjų, likę respondentai vartojimui skolinosi nuo 4 000 iki 17 000 eurų. Lyginant vartojimo paskolos sumą prieš pandemiją ir pandemijos metu, galima pastebėti ne mažą pokytį renkantys paskolas iki 1 000 eurų ir nuo 20 000 eurų ir daugiau.

4 paveikslas

Vartojimo paskolų suma prieš pandemiją ir jos metu

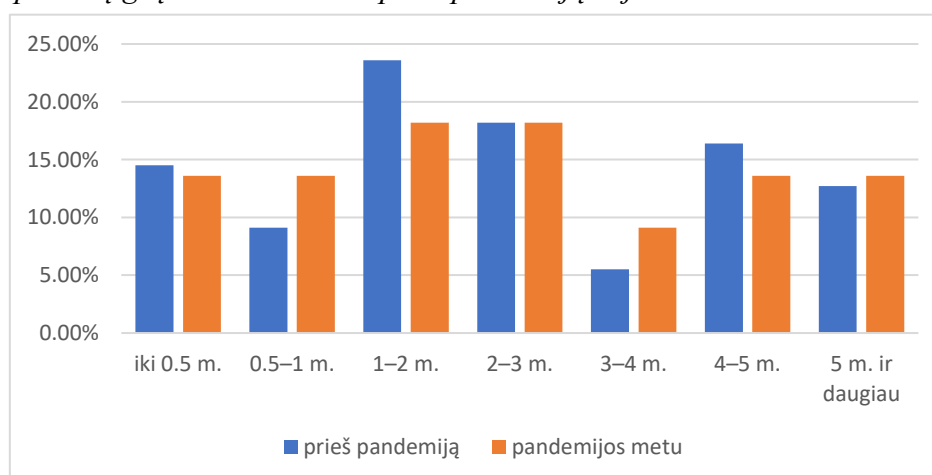

Šaltinis: sudaryta autorių.

Paskolos grąžinimo terminą asmenys rinkosi įvairiai, tačiau galima išskirti laikotarpius nuo 1 iki 2 m. bei nuo 2 iki 3 m., kurie buvo populiariausi tarp apklaustųjų (po 18,2 %). Šiuos paskolų grąžinimo terminus žmonės rinkosi dažniausiai ir prieš pandemiją. Iš to būtų galima spręsti, jog asmenys labiau linkę rinktis vidurinę variantą – nenori išsipareigoti kredito įstaigai ilgam laikotarpiui arba itin trumpam laikotarpiui ir kas mėnesį mokėti dideles paskolos įmokas.

5 paveikslas

Vartojimo paskolų grąžinimo terminas prieš pandemiją ir jos metu

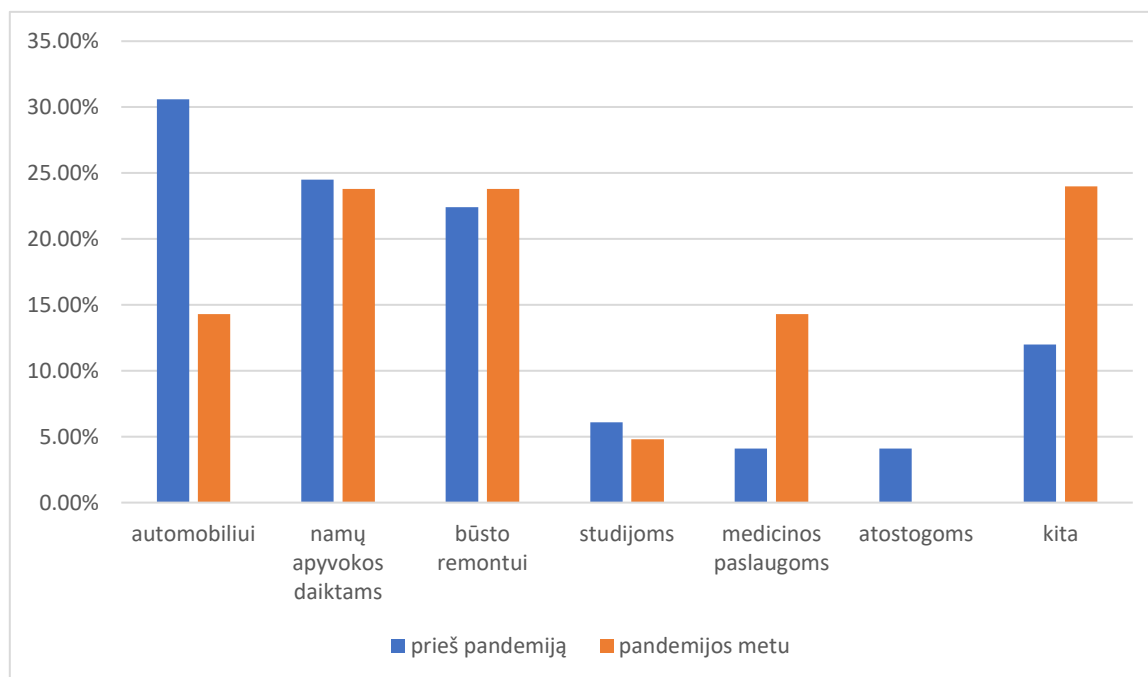

Šaltinis: sudaryta autorių.

Per COVID-19 pandemiją žmonės skolinosi namų apyvokos daiktams, būsto remontui, medicinos paslaugoms bei automobilio įsigijimui. Taip pat respondentai įvardijo skolinęsi žemės ūkio technikai, pianinui, elektronikos prietaisams, skubioms išlaidoms ir savęs realizavimui. Per pandemiją pastebimas akivaizdus vartojimo paskolų, skirtų automobiliui įsigyti, kritimas, o medicinos paslaugoms skirtos paskolos kaip tik ženkliai išaugo. Atostogoms pandemijos metu apklausos respondentai nesiskolino visiškai. Tam galimai įtakos turėjo dėl COVID-19 pandemijos įvesti keliavimo suvaržymai bei dėl paklausos sumažėjimo nukritusios skydžių kainos.

6 paveikslas

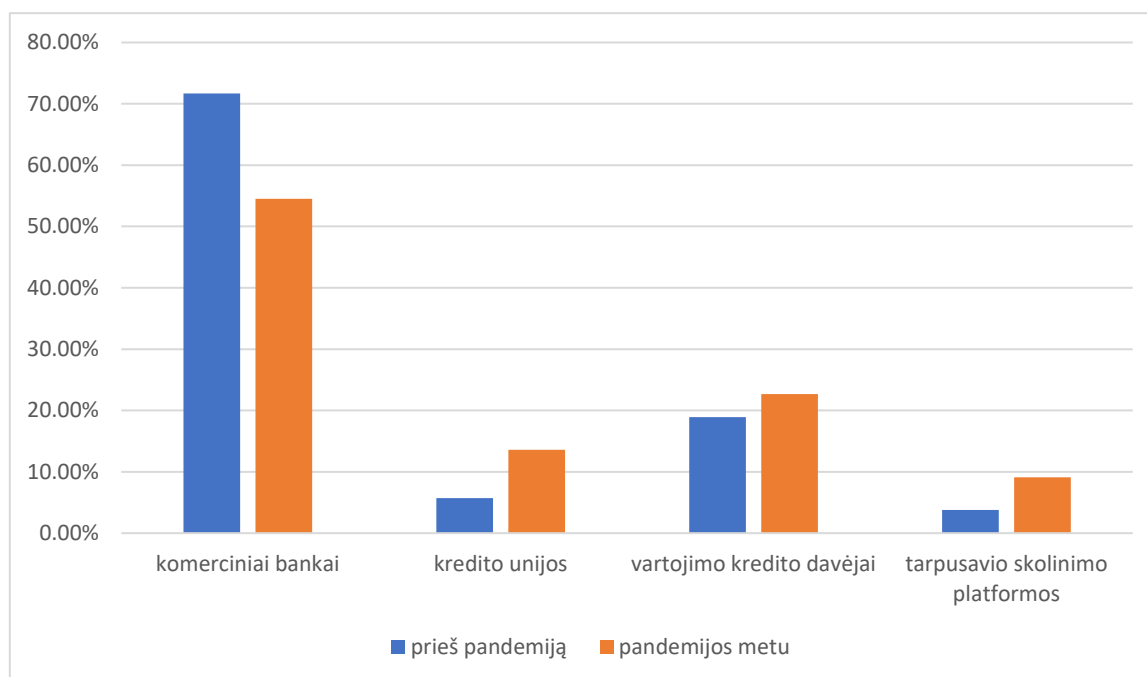
Vartojimo paskolų paskirtis prieš pandemiją ir jos metu

Lygiai taip pat, kaip ir prieš pandemiją, populiariausi kredito davėjai išliko komerciniai bankai, nors juos pandemijos metu rinkosi 17,2 % mažiau, tačiau juos pasirinkusieji sudaro vis tiek daugiau nei pusė apklausos respondentų – 54,5 %. Pastebima, kad nuo pandemijos pradžios išpopuliarėjo tarpusavio skolinimo platformos bei kredito unijos. Tai leistų daryti prielaidą, jog kriziniu laikotarpiu mažėja žmonių pasitikėjimas bankais, bet tuo pačiu ir išaugo vartotojų kredito rizika. Taip pat galima pridurti, kad žmonės, kurie turėjo sukaupę santaupų, nusprendė jas investuoti ir suteikti paskolą kitiems asmenims pasinaudojant tarpusavio skolinimo platformomis, o besiskolinantys žmonės jais buvo linkę pasitikėti labiau, negu komerciniais bankais.

7 paveikslas

Vartojimo paskolų davėjų populiarumas prieš pandemiją ir jos metu

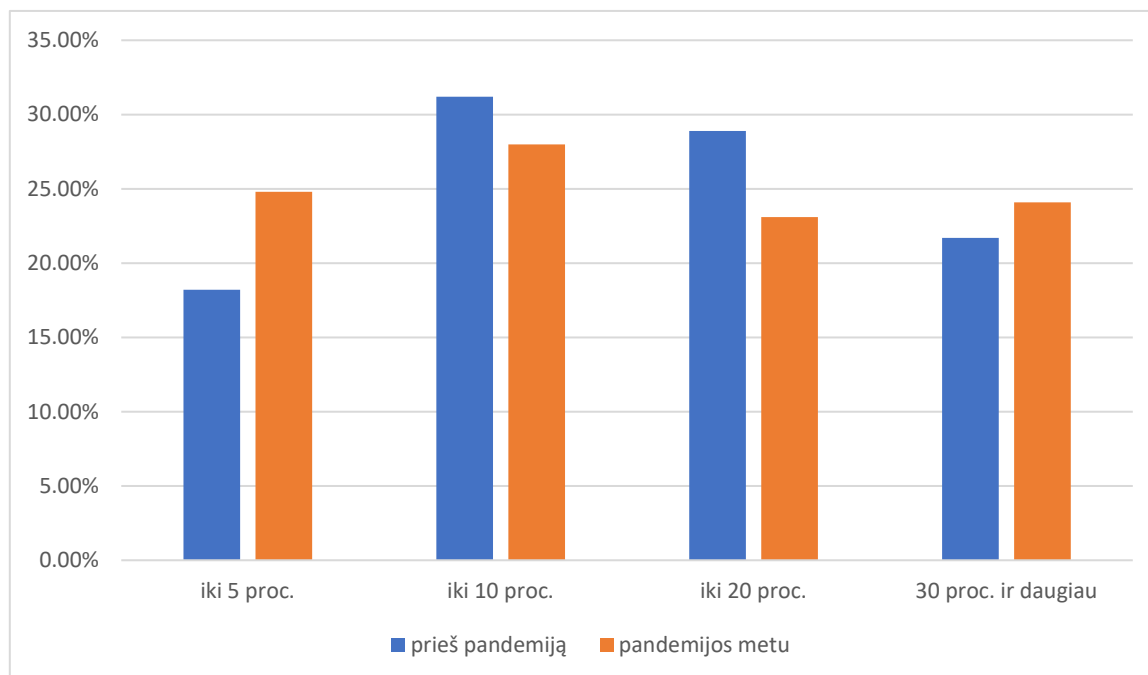
Šaltinis: sudaryta autorių.

Įdomu pastebėti, jog galimybė atidėti vartojimo paskolų įmokas COVID-19 pandemijos metu pasinaudojo tik 10 % paskolas ėmusių žmonių.

Atliekant baigiamojo bakalauro darbo tyrimą buvo siekiama stebėti pokytį ne tik vartojimo paskolų rinkos aktyvume, bet ir žmonių taupymo įpročiuose. Klausimyno rezultatai parodė, kad du trečdaliai visų apklaustųjų buvo linkę taupyti jau prieš COVID-19 pandemiją. Iš jų 31,2 % taupymui skyrė iki 10 procentų savo gaunamų pajamų, 28,9 % taupymui atidėjo iki 20 procentų pajamų, 21,7 % asmenų santaupoms skyrė 30 procentų ir daugiau uždirbamų pajamų, o 18,2 % žmonių taupymui skyrė iki 5 procentų pajamų. Nagrinėjant paskutinę tyrimo anketos sekciją rezultatai atskleidė, kad prasidėjus COVID-19 pandemijai augo taupančiųjų žmonių skaičius – jį sudarė jau 71,7 % tyrime dalyvavusių respondentų. Remiantis apklausos duomenimis, galima teigti, kad žmonės labiausiai linkę taupymui skirti iki 10 % pajamų – 28 % respondentų žymėjo šį atsakymą. Dėmesį atkreipia ir tai, kad skaičius žmonių, kurie taupymui skyrė 30 % ir daugiau išaugo ir sudarė 24,1 %.

8 paveikslas

Gyventojų pajamų dalis, kurią skyrė taupymui prieš pandemiją ir jos metu

Šaltinis: sudaryta autorių.

Išnagrinėjus atskiras apklausos anketas, buvo išsiaiškinta, jog respondentai, kurie pažymėjo, jog ėmė paskolą prieš COVID-19 pandemiją, dažniausiai buvo 36–45 m. amžiaus, daugumos jų gaunamos pajamos siekė iki 1 500 eurų (tai visiškai normalu, nes didžioji dalis apklaustųjų rinkosi būtent šį intervalą apibūdinant savo pajamas). Dažniausiai pasirenkama paskolos suma buvo nuo 1 000 iki 4 000 eurų, o terminas nuo 1 iki 2 metų. Respondentai dažnai skolinosi automobiliams, taip pat būsto remontui bei namų apyvokos daiktams, didžioji dalis apklaustųjų vartojimo paskolą ėmė iš komercinių bankų.

Išanalizavus anketas, kuriose respondentai atsakė, jog ėmė vartojimo paskolą COVID-19 pandemijos metu, matomas akivaizdus paskolos gavėjų amžiaus pasikeitimas – per pandemiją dažniau skolinosi 25 m. ir jaunesni asmenys. Jie savo gaunamas pajamas taip pat priskyre iki 1 500 eurų ribos. Pasikeitė ir dažniausiai imama paskolos suma, dabar ji yra iki 1 000 eurų, o terminas nuo 1 iki 2 metų išliko tarp populiariausių, tačiau tiek pat žmonių rinkosi ir nuo 2 iki 3 metų paskolos grąžinimo terminą. Paskolų, skirtų automobiliams, stipriai sumažėjo, žmonės dažniau skolinosi būsto remontui ir namų apyvokos daiktams įsigyti, o kaip populiariausios kredito įstaigos išliko komerciniai bankai.

Iš visų respondentų, kurie pažymėjo, jog yra ėmę paskolą, 11 % apklaustųjų vartojimo paskolą ėmė ir prieš pandemiją, ir per pandemiją. Jų amžius dažniausiai buvo nuo 36 iki 45 metų, pajamos siekė iki 1 500 eurų. Imdami paskolą prieš COVID-19 pandemiją, paskolos sumą dažnai pasirinko nuo 1 000 iki 4 000 eurų, daugiau nei pusė jų rinkosi nuo 1 iki 2 metų paskolos grąžinimo terminą. Vartojimo paskolos paskirtis pasiskirstė netolygiai, žmonės skolinosi būsto remontui, namų apyvokos daiktams, studijoms, atostogoms. Per pandemiją jų paskolos suma nesikeitė – dažniausiai rinkosi nuo 1 000 iki 4 000 eurų, o tarp populiariausių paskolos grąžinimo terminų buvo 1–2 m. ir 3–4 m. Žmonės skolinosi automobiliams, namų apyvokos daiktams, medicinos paslaugoms, studijoms. Įdomu pastebėti, jog dauguma respondentų, kurie skolinosi ir prieš pandemiją, ir per pandemiją, buvo nelinkę taupyti savo lėšų.

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus galima teigti, kad COVID-19 pandemija sumažino vartojimo paskolų rinkos aktyvumą ir vartojimo paskolas ėmė mažiau žmonių. Tai galėjo lemti pandemijos sukelta nežinomybė, krizės ir finansinio nestabilumo baimė, augantis nedarbo lygis šalyje. Taip pat prie to prisidėti galėjo gyventojų sustiprėjęs lėšų taupymo įprotis – pandemijos metu taupyti pradėjo daugiau žmonių ir skyrė didesnes pajamų dalis taupymui, lyginant su priešpandeminiu laikotarpiu.

IŠVADOS

1. COVID-19 pandemija sumažino vartojimo paskolų rinkos aktyvumą.
2. Susidariusi epidemiologinė situacija neskatino žmonių įsipareigoti kredito įstaigoms, nors skolinimosi poreikis pandemijos metu buvo didesnis.
3. Pandemijos metu įvesti judėjimo apribojimai bei dėl to padidėjęs laiko praleidimas namuose lėmė tai, kad žmonės dažniausiai vartojimo paskolą ėmė būsto remontui bei namų apyvokos daiktams, kas darė įtaką didesnių sumų skolinimuisi. Šią išvadą taip pat patvirtina Lietuvos banko duomenys, kurie vaizduoja išduotų vartojimo paskolų sumos išaugimą.
4. COVID-19 pandemijos laikotarpiu išaugo vartotojų kredito rizika, todėl vis daugiau kredito gavėjų rinkosi tarpusavio skolinimosi platformas bei kredito unijas vartojimo paskolai gauti.
5. Prasidėjusi pandemija pakeitė gyventojų taupymo įpročius, priversdama daugiau žmonių taupyti atidedant didesnę dalį pajamų.
6. COVID-19 pandemijos metu sumažėjęs vidinis vartojimas lėmė vartojimo paskolų palūkanų normos ir BVP mažėjimą nuo pat pandemijos pradžios.
7. Visos praeityje buvusios epidemijos ir pandemijos turėjo neigiamą poveikį ekonomikai, tačiau nuo to, kaip su jomis buvo kovojama, kokių priemonių imtasi, priklausė neigiamų ekonominių padarinių stiprumas bei poveikis skirtinguose sektoriuose.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Knygos ir el. knygos

1. Aleknevičienė, V. (2005). *Finansai ir kreditas*. Leidykla „Enciklopedija“.
2. Andriukaitis, D., Čeponytė, Z., Jurevičienė, D., Krisčiukaitytė, K., Vaičiulis, M., Vaitkunsienė, R. ir Varanauskaitė, J. (2009). *Finansinių paslaugų vadovas*. Vilnius.
<https://docplayer.me/21459806-Finansiniu-paslaugu-vadovas.html>
3. Bloom, D. E., Cadarette, D., & Sevilla, J. (2018). Finance and development. *The Economic Risks and Impacts of Epidemics*. (pp. 46-49).
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2018/06/economic-risks-and-impacts-of-epidemics/bloom.pdf>
4. Jasienė, M. (2013). *Pinigai ir kreditas*. Vilniaus universiteto leidykla.
5. Jurevičienė, D. (2008). *Asmeninių finansų pagrindai*. Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla.
6. Jurevičienė, D. (2015). *Finansiniai sprendimai. Finansinių sprendimų formos*. Mykolo Romerio universitetas.
https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/literatura/Daiva%20Jurevi%C4%8Dien%C4%97_Finansiniai%20sprendimai%2C%20Finansini%C5%B3%20sprendim%C5%B3%20formos.pdf

2. Straipsniai moksliniuose žurnaluose

1. Geloso, V. & Pavlik, J. B. (2020 rugpjūčio 4). Contemporary economic policy. *Economic freedom and the economic consequences of the 1918 pandemic*, 255-265.
https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/coep.12504?casa_token=l6LOWwChXPoA AAAA%3A_wXApStbk5xGKfl5Vw6-MnVaxYCoRfCmXulGnMhmtXGZ4pmmjq1gsd1UZahQjnttdYBDRoLK0B4BQ

3. Straipsniai ir kiti šaltiniai internete

1. Apklausos.lt. (2021 lapkričio 5). *Imties dydžio skaičiuoklė*.
<http://www.apklausos.lt/imties-dydis>

2. Citadele. (2021 gruodžio 2). *Vartojimo paskola.*

<https://www.citadele.lt/lt/private/consumer/>

3. Colvin, C., & McLaughlin, E. (2020 kovo 11). Coronavirus and Spanish flu: economic lessons to learn from the last truly global pandemic.

<https://theconversation.com/coronavirus-and-spanish-flu-economic-lessons-to-learn-from-the-last-truly-global-pandemic-133176>

4. Correia, S., Luck, S. & Verner, E. (2020 lapkričio 12). *Fight the pandemic, save the economy: lessons from the 1918 flu.*

<https://economic-historian.com/2020/11/1918-flu/>

5. De Santis, R., & Van der Veken, W. (2020 lapkričio 11). *Economic expected losses and downside risks due to the Spanish flu.*

<https://voxeu.org/article/economic-expected-losses-and-downside-risks-due-spanish-flu>

6. Eurointegracijos projektai. (n. d.). *Tyrimų metodai.*

http://eip.lt/article_post/tyrimu-metodai/

7. Finbee. (2021 gruodžio 2). *Paskolos pigiau iš žmonių.*

<https://www.finbee.lt/>

8. Lietuvos bankas. (2020 rugpjūčio 4). *Paskolų rizikos duomenų bazė.*

<https://www.lb.lt/lt/paskolu-rizikos-duomenu-baze>

9. Lietuvos bankas. (2021 birželio 28). *Ketinate imti vartojimo paskolą?*

<https://www.lb.lt/lt/ketinate-imti-vartojimo-paskola#ex-1-3>

10. Lietuvos bankas. (2021 gegužės 1). *Finansinio stabilumo apžvalga 2021.*

https://www.lb.lt/lt/leidiniai/finansinio-stabilumo-apzvalga-2021-m#_Toc74223198

11. Lietuvos bankas. (2021 kovo 2). *Vartojimo kreditai: naujų paskolų sumažėjo 25 proc.*

<https://www.lb.lt/lt/naujienos/vartojimo-kreditai-nauju-paskolu-sumazejo-25-proc>

Lietuvos Respublikos Seimas. (2017 sausio 1). *Atsakingojo skolinimo nuostatai.*

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.405879/asr>

12. Lietuvos Respublikos Seimas. (2017 sausio 26). *Vartojimo kredito gavėjų kreditingumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo nuostatai.*

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.445048/lxwchntYUa?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=2278226c-1946-47d5-b584-962b2a5daa49>

13. Lietuvos Respublikos Seimas. (2020 gruodžio 23). *Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas.*

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.390016?faces-redirect=true>

14. Luminor. (2021 gruodžio 2). *Vartojimo paskola.*

<https://www.luminor.lt/lt/privatiems/vartojimo-paskola>

15. Mauricas, Ž., (n. d.). *Pandemijos ateina ir praeina, bet ekonomikos skatinimo priemonės – (užsi)lieka.*

<https://www.luminor.lt/lt/pandemijos-ateina-ir-praeina-bet-ekonomikos-skatinimo-priemones-uzsilieka>

16. Mokilizingas. (2021 gruodžio 2). *Vartojimo paskola.*

<https://www.mokilizingas.lt/paskola/vartojimo-paskola>

17. Mokslo medis. (n. d.). *Apklausa kiekybiniame tyrime.*

<http://www.mokslomedis.lt/apklausa-kiekybiniame-tyrime/>

18. Orantas, A. (2021). *Paskolos studentams.*

<https://finanpa.com/paskolos-studentams/>

19. Paskolos.lt. (2021 gruodžio 2). *Vartojimo paskola.*

<https://www.paskolos.lt/vartojimo-paskola>

20. Paskolų klubas. (2020 kovo 19). *Dėl koronaviruso (COVID-19) poveikio NEO Finance, AB veiklai.*

<https://www.paskoluklubas.lt/naujienos/278/del-koronaviruso-covid-19-poveikio-neo-finance-ab-veiklai>

21. Saldo. (2020 spalio 22). *Consumer lending in Lithuania: was it affected by COVID-19?*

https://www.saldo.com/lt-en/blog/Impact_of_covid-19_on_consumer_lending/

22. SEB. (2021 gruodžio 2). *Vartojimo kreditas.*

<https://www.seb.lt/privatiems/kreditai/vartojimo-kreditas>

23. Swedbank. (2021 gruodžio 2). *Vartojimo paskola.*

<https://www.swedbank.lt/private/credit/loans/newSmall?language=LIT>

24. Šiaulių bankas. (2021 gruodžio 2). *Vartojimo kreditai.*

<https://sb.lt/lt/privatiems/kreditai/vartojimo-kreditai>

25. Valstybinis studijų fondas. (2021 rugsėjo 20). *Valstybės remiamos paskolos.*

<https://vsf.lrv.lt/lt/studentams/vrpaskolos>

4. Statistinės informacijos šaltiniai

1. Lietuvos bankas. (2021 lapkričio 26). *Paskolos gyventojams.*

<https://www.lb.lt/lt/paskolos-gyventojams>

2. Lietuvos bankas. (2021 lapkričio 26). *Paskolų palūkanų normos.*

<https://www.lb.lt/lt/paskolu-palukanu-normos>

3. Lietuvos bankas. (2021 rugsėjo 1). *Vartojimo kredito rinkos ketvirčių statistika.*

<https://www.lb.lt/lt/vkd-veiklos-rodikliai>

4. Registrų centras. (2021 sausio 1). *Statistinės suvestinės.*

<https://www.registrucentras.lt/p/853>

PRIEDAI

1 priedas

Lentelė

Vartojimo paskolų portfelis milijonais eurų nuo 2019 m. 01 mėn. iki 2021 m. 10 mėn.

	Iš viso	Iki 1 m.	Nuo 1 iki 5 m.	Nuo 5 m.
2019 01	685,6	59,3	410,7	215,6
2019 02	655,4	56,5	404,3	194,6
2019 03	657,1	55,6	404,3	197,2
2019 04	683,0	55,4	418,6	209,1
2019 05	705,0	54,7	430,5	219,8
2019 06	724,8	54,5	439,4	231,0
2019 07	732,4	51,3	444,7	236,3
2019 08	734,5	50,3	444,1	240,1
2019 09	738,3	50,3	444,9	243,1
2019 10	735,7	48,8	440,7	246,2
2019 11	730,4	47,3	434,4	248,8
2019 12	758,9	92,0	390,7	276,2
2020 01	766,1	96,1	387,7	282,2
2020 02	778,1	128,1	345,7	304,3
2020 03	765,9	120,7	336,7	308,5
2020 04	748,1	112,8	328,4	306,9
2020 05	741,0	112,1	323,0	305,8
2020 06	743,8	115,0	320,1	308,7
2020 07	743,5	113,9	317,1	312,5
2020 08	744,4	114,5	313,7	316,3
2020 09	745,4	115,3	310,5	319,6
2020 10	737,8	109,5	306,2	322,2

2020 11	729,1	104,8	300,4	324,0
2020 12	709,8	92,5	293,2	324,1
2021 01	707,3	93,8	287,7	325,7
2021 02	701,2	90,2	283,5	327,5
2021 03	704,4	91,0	281,6	331,9
2021 04	715,2	90,8	284,8	339,7
2021 05	722,7	92,9	283,9	345,8
2021 06	734,7	96,0	284,6	354,1
2021 07	752,3	101,8	287,6	362,9
2021 08	765,2	106,9	287,6	370,7
2021 09	775,8	107,3	289,4	379,1
2021 10	775,1	102,6	288,9	383,7

Šaltinis: Lietuvos bankas, 2021.

2 priedas

Lentelė

Vartojimo paskolų palūkanų normų dinamika nuo 2019 m. 01 mėn. iki 2021 m. 10 mėn.

	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
2019 m.	11,27	11,58	11,11	10,99	11,27	10,63	10,86	11,16	11,18	10,50	9,95	8,83
2020 m.	9,34	9,93	9,23	9,94	9,30	8,93	8,89	8,42	8,58	9,01	9,17	9,14
2021 m.	9,70	9,21	8,64	8,60	8,66	8,80	8,89	8,93	8,35	8,52		

Šaltinis: Lietuvos bankas, 2021.

3 priedas

Apklaustos anketa „COVID-19 pandemijos poveikis vartojimo paskolų rinkai“

1. Lytis

- Moteris
- Vyras

2. Amžius

- 25 m. ir jaunesnis
- 26–35 m.
- 36–45 m.
- 46–55 m.
- 56–65 m.
- 66 m. ir daugiau

3. Gaunamos pajamos (po mokesčių)

- Iki 1 500 eur.
- 1 500–3 000 eur.
- 3 000–4 500 eur.
- 4 500 eur. ir daugiau

4. Ar yra tekę imti vartojimo paskolą dar neprasidėjus COVID-19 pandemijai Lietuvoje (iki 2020 m. vasario mėn. imtinai)?

- Taip
- Ne

5. Jeigu jūsų atsakymas neigiamas, ar svarstėte imti vartojimo paskolą dar neprasidėjus COVID-19 pandemijai (iki 2020 m. vasario mėn. imtinai)?

- Taip
- Ne

6. Jeigu jūsų atsakymas teigiamas, kokia buvo vartojimo paskolos suma?

- Iki 1 000 eur.
- 1 000–4 000 eur.
- 4 000–7 000 eur.
- 7 000–10 000 eur.
- 10 000–14 000 eur.
- 14 000–17 000 eur.

- 17 000–20 000 eur.
- 20 000 eur. ir daugiau

7. Kokį paskolos grąžinimo terminą pasirinkote?

- Iki 6 mėn.
- Nuo 6 mėn. iki 1 m.
- Nuo 1 m. iki 2 m.
- Nuo 2 m. iki 3 m.
- Nuo 3 m. iki 4 m.
- Nuo 4 m. iki 5 m.
- 5 m. ir daugiau

8. Kokia buvo vartojimo paskolos paskirtis?

- Automobiliui
- Namų apyvokos daiktams
- Būsto remontui
- Studijoms
- Medicinos paslaugoms
- Atostogoms
- Kita

9. Kokią kredito įstaigą rinkotės imdami vartojimo paskolą?

- Komercinį banką
- Kredito uniją
- Vartojimo kredito davėją
- Tarpusavio skolinimo platformą

10. Ar yra tekę imti vartojimo paskolą COVID-19 pandemijos laikotarpiu Lietuvoje (nuo 2020 m. kovo mėn. iki dabar)?

- Taip
- Ne

11. Jeigu jūsų atsakymas neigiamas, ar svarstėte (svarstote) imti vartojimo paskolą COVID-19 pandemijos laikotarpiu Lietuvoje (nuo 2020 m. kovo mėn. iki dabar)?

- Taip
- Ne

12. Jeigu jūsų atsakymas teigiamas, kokia buvo vartojimo paskolos suma?

- Iki 1 000 eur.
- 1 000–4 000 eur.
- 4 000–7 000 eur.
- 7 000–10 000 eur.
- 10 000–14 000 eur.
- 14 000–17 000 eur.
- 17 000–20 000 eur.
- 20 000 eur. ir daugiau

13. Kokį paskolos grąžinimo terminą pasirinkote?

- Iki 6 mėn.
- Nuo 6 mėn. iki 1 m.
- Nuo 1 m. iki 2 m.
- Nuo 2 m. iki 3 m.
- Nuo 3 m. iki 4 m.
- Nuo 4 m. iki 5 m.
- 5 m. ir daugiau

15. Kokia buvo vartojimo paskolos paskirtis?

- Automobiliui
- Namų apyvokos daiktams
- Būsto remontui
- Studijoms
- Medicinos paslaugoms
- Atostogoms
- Kita

16. Kokią kredito įstaigą rinkotės imdami vartojimo paskolą?

- Komercinį banką

- Kredito uniją
- Vartojimo kredito davėją
- Tarpusavio skolinimo platformą

17. Ar COVID-19 pandemijos laikotarpiu naudojotės galimybe atidėti vartojimo paskolos įmokas?

- Taip
- Ne

18. Kokie buvo jūsų taupymo įpročiai prieš COVID-19 pandemiją (iki 2020 vasario mėn. imtinai)?

- Taupiau
- Netaupiau

19. Jeigu jūsų atsakymas teigiamas, kokią dalį gaunamų pajamų skyrėte taupymui?

- Iki 5 %
- Iki 10 %
- Iki 20%
- 30 % ir daugiau

20. Kokie buvo jūsų taupymo įpročiai prasidėjus COVID-19 pandemijai Lietuvoje (nuo 2020 m. kovo mėn. iki dabar)?

- Taupiau
- Netaupiau

21. Jeigu jūsų atsakymas teigiamas, kokią dalį gaunamų pajamų skyrėte taupymui?

- Iki 5 %
- Iki 10 %
- Iki 20%
- 30 % ir daugiau